

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce
Základní lidská práva a svobody v ČR
Karolína Kupková

Plzeň 2014

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA ÚSTAVNÍHO PRÁVA

Studijní program: Právo a právní věda (M6805)

Obor: Právo (6805T003)

Vedoucí práce: JUDr. Milan Tomeš

Diplomová práce

Základní lidská práva a svobody v ČR

Karolína Kupková

Plzeň 2014

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci na téma Základní lidská práva a svobody v ČR zpracovala samostatně, pouze s využitím pramenů v práci uvedených a způsobem ve vědeckých pracích obvyklým.“

V Plzni dne 28. 3. 2014

Karolína Kupková

Poděkování:

„Ráda bych poděkovala panu JUDr. Milanu Tomešovi za odborné vedení mé diplomové práce.“

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Pojem a podstata lidských práv	3
2.1. Pojem a původ	3
2.1.1. Pojem	3
2.1.2. Původ	4
2.2. Podstata a význam	6
2.2.1. Podstata.....	6
2.2.2. Význam.....	9
2.3. Skupiny lidských práv	10
2.4. Práva a základní práva	12
3. Vývoj lidských práv.....	15
3.1. Zásadní historické dokumenty	15
3.2. Zásadní dokumenty na našem území	16
3.3. Generace lidských práv.....	17
3.4. Obecný vývoj.....	19
3.5. Vývoj na našem území.....	20
4. Právní úprava základních lidských práv a svobod.....	23
4.1. Druhy právních norem o lidských právech.....	23
4.2. Vnitrostátní	23
4.3. Mezinárodní	27
4.4. Unijní	32
5. Ochrana práv a svobod v rámci ČR.....	35
5.1. Obecná	35
5.2. Soudní	37
5.2.1. Obecné soudy.....	37
5.2.2. Ústavní soud	38
5.3. Speciální.....	40
6. Ochrana práv a svobod na mezinárodní úrovni	43
6.1. Mezinárodní	43
6.2. Evropská	46
6.3. Unijní	50

7. Komparace	52
7.1. Historický vývoj	52
7.2. Právní úprava	53
7.3. Ochrana	54
8. Závěr	56
Resumé.....	58
Prameny	59

1. Úvod

Téma svojí diplomové práce jsem si vybrala z toho důvodu, že problematika lidských práv se mi zdá velice zajímavá a aktuální. Ať už je to na našem území, nebo v zahraničí, lidská práva jsou porušována po celém světě. Příkladem může být monitorování soukromých telefonních hovorů, nelidské mučení v Libyi, terorismus, ozbrojené konflikty v Afghánistánu, či porušování základních lidských práv ze strany autoritativních režimů v KLR a v Číně. Toto téma je tedy velice frekventované, zároveň však také velice citlivé a veřejnost ho pozorně sleduje.

Z pohledu právní teorie jsou lidská práva subjektivními právy veřejné povahy, které náleží vždy určitému subjektu, a to konkrétně živé lidské bytosti od jejího narození až do smrti. Existuje však mnoho jiných definic vymezujících lidská práva. Mohou se brát také jako nároky lidí vůči státu či oprávnění jednotlivců požadovat od státu určité chování. Takovým chováním se pak myslí nezasahování do práv člověka, případně je chránit.

Lidská práva a svobody prošla dlouhým vývojem, který úzce souvisí s historickými událostmi. Proces rozvoje byl nelehký a velkou měrou byl ovlivněn náboženskými, sociálními, etnickými i kulturními vlivy.

Problematika lidských práv je velice rozsáhlá a bylo by obtížné dotknout se všech otázek. Pokusím se však provést stručný rozbor lidských práv, rozebrat vývoj jejich pojetí, nastínit jejich ochranu a porovnat je se zahraničím. K dosažení vytyčeného cíle využiji několik metod, které mi k tomu dopomohou. Jedná se o metodu popisnou, komparativní, historickou a teleologickou.

Moje práce je koncipována do osmi kapitol. V úvodu zdůvodňuji volbu výběru daného tématu a stručně jsem nastínila pojem, historii a současnost lidských práv.

Druhá kapitola se bude dopodrobna zabývat pojmem a podstatou lidských práv. Vymezím zejména terminologii. Ráda bych vysvětlila, co jsou lidská, občanská a základní práva a také co je přirozenoprávní a pozitivistická teorie lidských práv. Dále se budu snažit v této části práce zachytit jejich podstatu a hlavně význam. V základních otázkách o lidských právech nesmí chybět ani rozdělení do skupin a ujasnění pojmu základní práva a práva. Domnívám se, že tato kapitola je nejdůležitější z celé práce.

Třetí kapitola zachytí celkový vývoj lidských práv od stěžejních historických dokumentů na našem území, nebo ve světě po obecný dějinný vývoj. Neméně důležitá je i podkapitola, ve které rozeberu generace lidských práv.

Čtvrtá kapitola pojedná o vnitrostátní, mezinárodní a unijní právní úpravě základních lidských práv a svobod a vymezí druhy právních norem. Zaměřím se především na Ústavu ČR a Listinu základních práv a svobod.

V páté kapitole čtenáře seznámím s ochranou práv a svobod v rámci České republiky. Hlavním bodem bude především ústavní soud, který má v České republice největší roli, ale je třeba vzít v potaz i ochranu obecnými soudy, ochranu prostřednictvím veřejného ochránce práv jako speciální institut chránící lidská práva a v neposlední řadě i ochranu státním zastupitelstvím, advokací apod.

V šesté kapitole nastíním problematiku mezinárodní ochrany. Vymezím orgány a instituce, které se zabývají kontrolou a ochranou lidských práv od Evropského soudu pro lidská práva po Radu OSN.

Pro lepší pochopení a ucelení pojetí základních lidských práv a svobod poslouží kapitola sedmá, ve které čtenáři naleznou komparaci se Spolkovou republikou Německo. Porovnáám toto téma hlavně z hlediska historického vývoje, právní úpravy a ochrany.

Závěrem bych ráda shrnula a stručně zhodnotila celou problematiku základních lidských práv a svobod na základě získaných informací z uvedených zdrojů.

2. Pojem a podstata lidských práv

2.1. Pojem a původ

2.1.1. Pojem

Pravděpodobně klíčovou problematikou ústavního práva každého státu je zakotvení základních lidských práv a svobod. Primárně je třeba říci, že názvosloví pro lidská práva je velice nejednotné. Pro označení základních lidských práv a svobod používají různé historické dokumenty odlišnou terminologii. Jako příklad uvádím Virginskou chartu z roku 1776, která hovoří o právech nebo vrozených, přirozených právech, Francouzské prohlášení z roku 1789 používá označení práva člověka a občana, dále naše pátá hlava Ústavní listiny z roku 1920 mluví o právech, svobodách, jakož i povinnostech občanských. Lidská práva jsou samozřejmě vyznačena ve Všeobecné deklaraci lidských práv z roku 1948, kde se o nich mluví jako o politických a občanských právech nebo také o hospodářských, sociálních a kulturních právech.¹ Veškeré pojmy, které jsem zde uvedla, jsou upravené právními předpisy a mezinárodními smlouvami a jsou shrnuté do jednoho základního názvu, a to základní lidská práva a svobody.

Na pojem základní práva se může pohlížet také v tom smyslu, že jsou to lidská práva, od kterých jsou ostatní lidská práva odvozena. Tato myšlenka je převážně využívána v ústavním a mezinárodním právu, kde pojem základní práva zahrnuje lidská práva, jež jsou hierarchicky nadřazena ostatním právům. „Pojem základních práv hraje významnou úlohu v právních řádech jednotlivých států i v dimenzích mezinárodněprávních, neboť v právní formě odráží přirozenoprávní hierarchickou stavbu lidských práv.“² Jako příklad mohu uvést ústavní úpravu lidských práv v České republice.

Občanská a hlavně lidská práva jsou nedotknutelnou a všeobecnou hodnotou, ale zároveň jsou převážně jakousi deklarací a realizací ústavního práva každé lidské bytosti nadané rozumem, svědomím a také každého svobodného demokratického státu, založeného na úctě k určitým zásadám občanské společnosti a právního státu. Lidská práva jsou práva fyzických osob, jednotlivce, člověka. Jsou zaručena Listinou

---

¹ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 48. ISBN 80-210-2592-1.

² BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005. s. 34. ISBN 80-735-7073-4.

základních práv a svobod, mezinárodními smlouvami, dále jsou to práva reálná a v běžném životě uskutečnitelná, proto ani stát nesmí překročit dané meze právně závazného statutu člověka a občana.³

Musíme brát v úvahu, že některé pojmy základních lidských práv jsou nejednoznačné či dá se říci roztržité, a proto bych ráda zdůraznila rozdíl mezi „lidskými právy“, „občanskými právy“ a „základními právy“. Pojem „lidská práva“ obvykle vyznačuje práva a oprávnění jednotlivců, která zajišťují svobodu a důstojnost člověka a požívají institucionálních záruk. De facto jsou to práva náležející člověku od samé podstaty jeho bytí a neodvíjí se například od jeho národnosti, společenského postavení, původu a tak podobně. Primárními atributy lidských práv jsou nezadatelnost, nezcizitelnost, nezrušitelnost a neprohlášenost.⁴

Pojem „občanská práva“ je poněkud jednodušší, jsou to práva a svobody, která na rozdíl od lidských práv závisí na statusu člověka jako občana toho kterého státu s tím, že tyto roviny se mohou navzájem překrývat. Pojem „základní práva“ je poněkud užší a je používán ve dvojnásobném významu. Za prvé slouží k označení „tvrdého jádra lidských práv“, to znamená klasických svobod směřujících k zajištění důstojnosti člověka. Za druhé jsou jimi označována práva, jež požívají ústavní garance jak na vnitrostátní, tak na mezinárodní úrovni.

2.1.2. Původ

Jak už jsem v mé diplomové práci několikrát uvedla, existuje jistá nejednotnost a roztržitost lidských práv, a to jak v oblasti názvosloví v právních dokumentech, pojmu, tak i v případě různých filozofických přístupů. Co se týče filozofických přístupů, uvádějí se dva základní, a to přirozenoprávní a pozitivistický.

Přirozenoprávní přístup odvozuje lidská práva z přírodních zákonů. Dá se říci, že lidská práva v této přirozenoprávní teorii mají podobu neměnné, univerzální a nezcizitelné kvality člověka. Tento přirozenoprávní přístup založil John Locke, který označuje nezcizitelnými lidskými právy „život, svobodu a majetek“.⁵ Římský řečník Cicero označil přirozené právo jako pravidla ovládající veškerou přírodu a jako neměnný a věčný řád stanovený božstvem. Tomáš Akvinský tvrdil, že přirozený zákon, odvozený z věčného božího rozumu opět nepřetržitě uplatňuje v každém lidském

³ FLEGL, Vladimír. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 292. ISBN 80-717-9125-3.

⁴ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 255. ISBN 978-807-2017-102.

⁵ KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva. Právní rádce*. 1998, č. 2, s. 33. ISSN 1210-4817.

jednání, a i když není plně poznatelný, ale spíše vytušený, znamená „intimní vztah stálého doplňování“, „střetávání faktů“, „spravedlivý střet věcí“ s postulátem „Dát každému, co mu náleží.“⁶ K přirozenoprávní teorii lidských práv se hlásí i J. Blahož, ovšem s určitými rezervami. Uvádí, že základem této teorie je právo na život a z tohoto základního práva vychází pojem přirozených práv, a s tím související pojem lidských práv. Lidská práva mají různé podoby práva na život, jako jsou např. právo na život v ekologickém a společenském prostředí, kde má každý svobodu pohybu, projevu, dále právo na ochranu zdraví, vlastnictví, právo shromažďovat se atd. Podle jeho názoru z přirozenoprávního přístupu vychází dnes každá euroamerická ústava a také hlavně mezinárodně právní úprava lidských práv. Jako příklad uvedl preambuli Listiny základních práv a svobod (ústavní zákon č. 2/1993 Sb.), kde je stanoveno: „*Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady a Slovenské národní rady, uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka ...*“⁷

Na druhé straně tu máme pozitivistický přístup, který vychází z názoru, že pouze z reálných zákonů vycházejí reálná práva, kdežto z imaginárních zákonů jako jsou např. zákony přírody, vycházejí pouze imaginární práva. Dle právních pozitivistů je přirozené právo nesmyslné a neexistuje jiné právo než to, které je obsaženo ve státem vyhlášené zákonné normě. Pro mnohé zástupce právního pozitivismu jsou lidská práva jen mystickými silami či pouty, „které existují, právě tak jako duchové, pouze v té podobě, v jaké v ně lidé věří.“⁸ Nelze opomenout ani názor G.Jellineka, který tvrdí, že každé subjektivní právo předpokládá existenci objektivního práva a toto objektivní právo vytváří, uznává a chrání ono subjektivní právo.⁹

Po prostudování obou teorií se já osobně nepřikláním jednoznačně ani k jedné z nich. Domnívám se, že určitá základní práva náleží člověku již od jeho narození, jako např. právo na život. Je to právo, které náleží člověku od prvopočátku, nezávisle na existenci státu a státní moci. V tomto případě se přikláním k přirozenoprávnímu pojetí lidských práv. Ale na druhou stranu existují práva, která jsou uměle vytvořena a spjata s existencí státu, jsou to například práva hospodářská, politická, sociální

---

⁶ VEVERKA, Vladimír, Jiří BOGUSZAK a Jiří ČAPEK. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Vyd. 1. Codex, 1996, s. 272-273. ISBN 80-859-6306-X.

⁷ BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005. s 14-17. ISBN 80-735-7073-4.

⁸ KREJČÍ, Oskar. Lidská práva. *Právní rádce*. 1998, č. 2, s. 33. ISSN 1210-4817.

⁹ FILIP, Jan, Jan SVATONĚ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. 3. opr. a zkrác. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 136. ISBN 80-210-3023-2.

a kulturní. V žádném státě by nemohlo nic fungovat bez nastavených pravidel, a proto máme zákony, ze kterých vyplývají práva a povinnosti.

2.2. Podstata a význam

2.2.1. Podstata

Jaká je vlastně podstata lidských práv? Podle mého názoru jsou možné dva úhly pohledu na věc. V tom prvním by se dalo říci, že základní lidská práva de facto slouží k omezení státní moci, plnění ze strany státní moci, zajišťují účast na fungování státu a rovnost, díky nim dochází i k ochraně jiných základních práv, vytváří institucionální záruky a v neposlední řadě slouží také k ochraně před zásahy třetích soukromých osob.¹⁰ Druhý úhel pohledu na podstatu lidských práv bych nastínila v jejich následující charakteristice. Jelikož není dán žádný komplexní vyčerpávající výčet lidských práv, existují pro ně jakési společné charakteristiky týkající se právních vlastností, obsahu, subjektů a funkcí. Takovou charakteristiku přiblížil i J. Filip ve své knize.¹¹

Charakteristika je rozčleněna do následujících bodů:

a) Jsou ústavně zaručena

Podstatná je tedy záruka, že jimi bude vázána nejen výkonná moc a soudnictví, jež jsou vázány ústavou, ale i zákonodárná moc. Spornou povahu však mají i základní práva vyjmenovaná v čl. 41 LZPS. Ústavně zaručenými právy se rozumí zakotvení práv v ústavě či ústavním zákonu, ale i v jiném právním aktu, který je způsobilý vynutit si svou aplikaci na úkor obyčejného zákona. Spadá sem proto jak Listina základních práv a svobod¹², tak i mezinárodní smlouvy dle článku 10 Ústavy ČR.¹³ Jde o vyhlášené smlouvy, kterými je Česká republika vázána, a k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas. Tyto smlouvy jsou pak součástí právního řádu České republiky,¹⁴ a pokud stanoví něco jiného než zákon, mají aplikační přednost. Jako příklad těchto mezinárodních smluv lze uvést Mezinárodní pakt o občanských a politických právech,

---

¹⁰ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 108. ISBN 80-210-2592-1.

¹¹ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2004, s. 52-54. ISBN 80-210-2592-1.

¹² O právní povahu Listiny se vede doktrinální spor. Viz například Koudelka, Šimíček. Převažující je stanovisko, že jde o právní předpis sui generis s právní silou ústavního zákona. Tak k němu přistupuje i ústavodárce a Ústavní soud.

¹³ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴ Podle názoru Ústavního soudu vysloveném v nálezu sp.zn. I. ÚS 752/02 ze dne 15.4.2003 jsou dokonce součástí ústavního pořádku.

Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, nebo Úmluvu o právech dítěte.

b) Mají povahu veřejného subjektivního práva

To znamená, že základní práva nevymezují vztahy mezi jednotlivci nebo právníckými osobami, ale naopak vymezují vztahy mezi jednotlivci a státem, čili veřejnou mocí navzájem. Z těchto vztahů pak plynou pro soukromé osoby, ať už fyzické či právnícké, konkrétní nároky vázané na jejich osobu. Z toho vyplývá, že se jich nemůže domáhat osoba, která jimi není přímo dotčena.

c) Mají zvláštní obsah

Zajišťují autonomní prostory jedince, které jsou chráněny před zásahy veřejné moci, umožňují jednotlivci účastnit se správy veřejných záležitostí a dále také spočívají v nárocích jedince podílet se na plnění ze strany státu a v neposlední řadě spočívají v nároku, aby stát zacházel s jednotlivcem za stejných podmínek jako s ostatními a nediskriminoval je.

Ráda bych ještě připomněla názor G. Jellinka, který zvláštní obsah více rozebírá a hovoří o tom, že obsah základních práv a svobod vyplývá ze čtyř základních statusů, a to negativní, pozitivní, aktivní a pasivní. Negativní status si můžeme představit jako autonomní chráněný prostor jedince, což je oblast, do které nesmí stát zasahovat. Příkladem může být nedotknutelnost obydlí zakotvenou v čl. 12 odst. 1 LZPS. Jednotlivec má však také nárok na určité plnění od státu, a to vychází právě z pozitivního statusu. Aktivní status spočívá v tom, že jednotlivec vystupuje ve prospěch státu a účastní se veřejné správy. Pasivní status se liší tím, že ukládá jednotlivci určité základní povinnosti vůči státu. Můžeme se ještě setkat i se statusem relativním, jenž určuje, jak se má státní moc chovat k jednotlivcům s ohledem na jejich vzájemné postavení.

d) Vznikají přímo na základě ústavy nebo mezinárodní smlouvy

Nejsou tím pádem závislé na konkrétním právním vztahu založeném právním aktem nebo úkonem. Jsou trvalé a mají stejný rozsah pro své subjekty.

e) Nelze s nimi právními úkony disponovat

V čl. 1 LZPS je dáno, že základní lidská práva a svobody jsou nezadatelná, nezcizitelná, neprohlášená a nezrušitelná. Nezadatelnost a nezcizitelnost znamená,

že tato práva nelze nikomu postoupit, vzdát se jich nebo je úplatně či bezúplatně převést. Lidská práva jsou nepromlčitelná, to znamená, že nemohou zaniknout jejich nevyužíváním. Ani státní moc je nemůže prohlásit za neplatné nebo snad zrušit - nezrušitelnost. Pokud je dáno, že nelze se základními lidskými právy disponovat právními úkony, je třeba to chápat tak, že v podstatě není možné je nějakou smlouvou mezi jednotlivcem a veřejnou mocí stanovit odlišně a tím je zaručeno, že budou pro všechny shodné subjekty stejné. Je zde možnost je nevyužít – například nevolit, nepodat ústavní stížnost apod.

f) Jsou vymáhatelné vůči státu prostřednictvím nezávislé soudní moci

Základní práva a svobody jsou bezprostředně závazná a jejich ochrana je zakotvena v čl. 4 Ústavy ČR, který říká: „Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.“ Tato ochrana je poskytována nejen Ústavním soudem prostřednictvím ústavní stížnosti, ale i soudy obecnými.

g) Představují současně ústavní hodnoty, kterými je stát ve své činnosti vázán

Jelikož je jimi stát ve své činnosti vázán, nejde z jeho strany jen o plnění vůči jednotlivcům, ale tato práva státu mohou sloužit jako určité měřítko, například při stanovení výše životního minima.

h) Projevují se ve zvláštních funkcích

Funkce základních práv a svobod bezprostředně souvisejí s obsahem. Uvádí se čtyři základní.

1. funkce: omezení státní moci. Ta může jednat jen zákonem stanoveným způsobem a v určitých mezích.
2. funkce: nárok na příspěví či pomoc od státu jednotlivci.
3. funkce: možnost účasti jednotlivce na veřejné správě – tzn. možnost podílet se na fungování státní moci.
4. funkce: vytvoření záruk vlastní realizace. Tyto záruky úzce souvisí s právem na spravedlivý proces. Cílem je zajištění vymahatelnosti těchto práv.

2.2.2. Význam

„Lidská práva jsou elementární podmínkou života moderní společnosti.“¹⁵ Základní práva a svobody představují nejdůležitější subjektivní práva, která jsou ústavně zaručena. V České republice zejména Listinou základních práva a svobod, mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána a Ústavou ČR. Po druhé světové válce se objevuje snaha o kodifikaci lidských práv na mezinárodní úrovni, výsledkem je Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948. Na jejím základě byly vypracovány dva základní mezinárodní dokumenty v oblasti lidských práv: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Významné pro lidská práva jsou jejich čtyři elementární atributy vyjádřené ve druhé větě čl. 1 LZPS: „Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“¹⁶

1. Nezadatelnost

Znamená zákaz jakéhokoliv předání těchto práv jiné osobě, a to ani dobrovolně, ani z donucení. K. Klíma uvádí, že nezadatelnost znamená ústavní zákaz jakéhokoliv subjektivního předání těchto práv jiné soukromé osobě, a to ani dobrovolně, ani z přinucení.¹⁷ Obecně nezadatelnost znamená, že základní práva a svobody nikdo nemůže nikomu jinému zadat, postoupit nebo dát do zástavy na určitou dobu a nikdo je nemůže ani pominout. Např. dlužník nemůže souhlasit se svým uvězněním.

2. Nezrušitelnost

Státní moc je může pouze uznat, prohlásit, nikoli je ale zrušit nebo prohlásit za neplatné.

3. Nepromlčitelnost

Jsou trvale vymahatelná, plynutí času na tom nic nemění. Mlčením, neuplatněním nároku o ně jednotlivec ve vztahu ke státní moci nemůže přijít a státní moc se nemůže na takovou skutečnost odvolat.

4. Nezcizitelnost

Omezena mohou být jen zákonem, a to ze dvou důvodů, je – li to nezbytné pro výkon jiných práv, nebo z důvodu veřejného zájmu.

---

¹⁵ KOMÁRKOVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. 1. knižní vyd. ve Švýcarsku. Cramerius, 1986. s. 143. ISBN 38-577-0088-2.

¹⁶ Listina základních práva a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ KLÍMA, Karel et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. s. 601. ISBN 80-868-9844-X.

2.3. Skupiny lidských práv

Základní práva a svobody lze třídit podle různých kritérií. Nastíním dělení jak podle J. Blahože¹⁸, tak podle publikace J. Filipa, která je mi bližší.¹⁹

J. Blahož dělí základní práva na tři skupiny:

1. skupinu představují práva osobní

Ta obsahují zejména právo na život a lidskou důstojnost, nedotknutelnost obydlí, osobní nedotknutelnost, právo soukromého vlastnictví či svobodu pobytu.

2. skupinu představují politická práva a svobody

Řadíme k nim především svobodu slova, tisku, svobodu shromažďovací a spolčovací i právo volební.

3. skupinu představují sociální, hospodářská a kulturní práva

Ta zahrnují právo na nemocenské a sociální pojištění, právo na ochranu zdraví, právo na vzdělání, právo na práci, svoboda práce, atd.

J. Filip uvádí následující dělení:

a) klasifikace podle pramenů a právní síly

Dle právní síly se dělí základní práva a svobody na ty, které jsou obsaženy v Listině, v Ústavě či mezinárodních smlouvách týkajících se tohoto tématu. Základní práva, nacházející se v kterémkoliv z těchto pramenů, jsou ústavně zaručena a státní moc je těmito právy vázána.

b) klasifikace podle subjektů a adresátů

Podle tohoto dělení rozlišujeme práva náležející všem, práva občanů, cizinců, právnických osob a vybraných sociálních skupin (ženy, mladiství či tělesně postižení). Tomuto pojetí do značné míry odpovídá dělení na práva lidská (náleží všem), politická (náleží občanům) a sociální (náleží mladistvým).

c) klasifikace podle statusu

Dělení práv dle statusu vychází z Jelinekova pojetí statusů jako poloh, v kterých se jedinec nachází díky své příslušnosti ke státu a z kterých mu vyplývají subjektivní veřejná práva. (Tuto problematiku jsem již nastínila v kapitole 2.2.1 Podstata základních práv.)

¹⁸ BLAHOŽ, Josef. *Sjednucující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005. s. 46-47. ISBN 80-735-7073-4.

¹⁹ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 100-104. ISBN 80-210-2592-1.

Rozlišujeme tedy statusy:

1. negativní – spočívá v existenci určité sféry osobní autonomie, do které stát nezasahuje, např. svoboda projevu, svoboda sdružování.
2. pozitivní – vyjadřuje určité právo na plnění ze strany státu. Příkladem uvádím typicky sociální dávky.
3. aktivní – tento status vyjadřuje právo jedince podílet se na správě veřejných záležitostí, např. volební právo.
4. pasivní – z něho vyplývá povinnost jistých plnění vůči státu
5. relativní – status zajišťující stejné chování ze strany státu vůči všem, kdo se nachází pod jeho jurisdikcí (rovnost, nediskriminace).

J. Filip dále uvádí, že kromě popsaných statusů se v literatuře můžeme setkat ještě se statusem skupinovým (např. shromažďovací právo), či kolektivním (např. sdružovací právo).²⁰

d) klasifikace podle forem omezení základních práv

Toto třídění má poměrně praktický význam. Rozděluje totiž základní práva do tří skupin dle možnosti jejich omezení. První skupinu tvoří práva, která nelze omezit vůbec, například právo na život. Druhou skupinu tvoří práva, která lze omezit částečně, a to ještě za přísně stanovených podmínek. Jako příklad bych zde mohla uvést svobodu pohybu a pobytu. Poslední skupinu tvoří práva, která jsou v dispozici zákonodárce, kterému bylo svěřeno jejich provedení.

e) hmotná a procesní práva

Hmotná práva zaručují základní sféry jedince, kterými jsou život, vlastnictví, svoboda, soukromí atd. Procesní práva by měla zaručit, aby se jednotlivec mohl domoci těchto svých hmotných práv.

f) základní práva jako principy a pravidla chování

V Listině základních práv a svobod najdeme principy i pravidla chování. Princip je jakýsi specifický druh právní normy prikazující určité chování nutné co nejvíce dodržovat. Principy se mohou dostat do vzájemné kolize a pak nastane jejich vzájemné poměrování. Jako příklad principu uvádím svobodu projevu, právo na soukromí nebo právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti a dobré pověsti.

---

²⁰ FILIP, Jan. Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 102. ISBN 80-210-2592-1.

g) klasifikace práv podle generací

J. Filip rozděluje práva do tří generací²¹, u některých autorů jako třeba u K. Klímy²² či J. Blahože se však můžeme setkat i se čtyřstupňovým dělením²³. Problematiku generací lidských práv budu podrobně rozebírat v další kapitole.

Ráda bych ještě uvedla rozdíl mezi právem a svobodou. Listina základních práv a svobod označuje často jako právo něco, pod čím ve skutečnosti rozumí svobodu (např. právo na život). Je zde uvedeno²⁴, že subjektivním právem je zejména oprávnění něco po někom vyžadovat, např. aby určitým způsobem jednal. Zpravidla se předpokládá zakotvení takového nároku v objektivním právu nebo to může také plynout i z individuálního aktu či právního úkonu. V Listině je třeba pod právy chápat ustanovení, ze kterých plynou taková oprávnění vůči státu. Kdežto svoboda souvisí s vymezením autonomních prostorů, do kterých stát nesmí zasahovat (život, zdraví, svoboda, majetek, soukromí). Odlišností je také fakt, že základní práva jsou zaručena v ústavním předpise, narozdíl od svobod, u který to není třeba. Lidé se totiž rodí svobodní, a proto nemusí prokazovat, že jim právo přiznává nějakou konkrétní svobodu. Z toho vyplývá, že svoboda je klasickým výrazem přirozenoprávnosti. Jednotlivá práva jsou zakotvena v právních předpisech a k jejich uplatnění vůči orgánům veřejné moci se musí prokázat jejich existence, kdežto v případě svobody by měl sám orgán prokázat, že zákon jedinci určité jednání zakazuje či příkazuje.²⁵

2.4. Práva a základní práva

Rozlišení práv nalezneme v jednom z primárních dokumentů, a to v Listině základních práv a svobod.²⁶ Práva a svobody, které Listina obsahuje, vyjadřují v podstatě vztah mezi státem a občanem.

- a) LZPS tedy rozděluje práva na základní lidská práva a svobody (hlava druhá, oddíl 1) a politická práva (hlava druhá, oddíl 2)

---

²¹ FILIP, Jan. Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 104. ISBN 80-210-2592-1.

²² Klíma, Karel et al. Státověda. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 269. ISBN 80-868-9898-9.

²³ BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005. s. 50. ISBN 80-735-7073-4.

²⁴ Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

²⁵ FILIP, Jan. Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 104. ISBN 80-210-2592-1.

²⁶ Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

- b) práva národnostních a etnických menšin (hlava třetí), hospodářská, sociální a kulturní práva (hlava čtvrtá), právo na soudní a jinou ochranu (hlava pátá)

Základní lidská práva a svobody jsou úzce spjata s podstatou člověka, a proto jsou absolutní a věčná. Čl. 5 LZPS uvádí, že každý je způsobilý mít práva. Zaručují určitou oblast osobní integrity jednotlivce a pro ostatní osoby, a dokonce i pro státní orgány z toho vyplývá povinnost tuto oblast neporušovat, respektovat a nezasahovat do ní, nebo pouze na základě zákonů. Čl. 6 LZPS upravuje právo na život a zdraví. V Čl. 7 nalezneme jistotu nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí a dále je zde uvedeno, že nikdo nesmí být mučen, ani podroben krutému, nelidskému nebo snad ponižujícímu zacházení. V čl. 8 LZPS je zakotvena osobní svoboda, čl. 9 hovoří o tom, že nikdo nesmí být podroben nuceným pracím nebo službám. Právo na zachování lidské důstojnosti a dobré pověsti je zaručeno v čl. 10. V čl. 11 je uvedeno, že každý jednotlivec má právo vlastnit majetek. Čl. 12 zajišťuje nedotknutelnost obydlí a neporušitelnost listovního tajemství je zakotvena v čl. 13 LZPS. Zbylé čl. 14, 15 a 16 hovoří o svobodě pohybu a pobytu, svobodě myšlení, svědomí a náboženství.

Politická práva a svobody umožňují jednotlivcům, aby se mohli zúčastňovat veřejného politického života. Proto zaručují zejména svobodu projevu a právo na informace v čl. 17 LZPS, čl. 18 zakotvuje petiční právo a následující čl. 19, 20 uvádí, že občané se mohou pokojně shromažďovat a svobodně se sdružovat. Důležité je i ustanovení čl. 21, které říká, že občané mají právo podílet se na správě veřejných věcí buď přímo, nebo svobodnou volbou svých zástupců.

Práva národnostních a etnických menšin jsou taková práva, jenž náleží občanům České republiky, kteří zde tvoří národnostní nebo etnické menšiny. V čl. 24 LZPS je popsáno „antidiskriminační“ ustanovení, kde se uvádí, že příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu. Čl. 25 LZPS pak zaručuje občanům tvořících na našem území národnostní a etnické menšiny všestranný rozvoj.

Hospodářská, sociální a kulturní práva jsou podstatná zejména pro svobodnou volbu povolání a přípravu k němu. Kromě jiného je v těchto právech zaručeno právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo na spravedlivou odměnu za práci a s tím související uspokojivé pracovní podmínky či právo na stávkou. Neméně významné je i právo žen, mladistvých a osob zdravotně postižených na zvýšenou ochranu zdraví při práci. Pro každého člověka je určitě i důležité právo na přiměřené

hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci. Neopomenutelné v této části je i právo na ochranu zdraví, vzdělání a právo na příznivé životní prostředí.

Právo na soudní a jinou právní ochranu souvisí převážně s procesním právem. Čl. 36 LZPS uvádí, že každý se může stanoveným postupem domáhat svého práva. Dále také tato oblast práv zajišťuje právo na odepření výpovědi v čl. 37 LZPS. Obecně známé pravidlo, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci je stanoveno v čl. 38 LZPS a čl. 40 LZPS hovoří o tom, že pouze soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

3. Vývoj lidských práv

3.1. Zásadní historické dokumenty

Lidská práva mají kořeny daleko v historii. Na začátku všeho stojí myšlenka, že lidé jsou od narození svobodní a mají rovné postavení ve společnosti a že narozením jim v podstatě náleží řada přirozených práv. Tato myšlenka se proto projevila v základech prvních ústavních aktů anglické, americké a francouzské revoluce. Mezi nejzásadnější historické dokumenty řadíme zejména Magnu Chartu Libertatum (1215), Petition of the Rights (1628), Habeas Corpus Act (1679), Bill of rights (1689), Deklaraci práv Virginie (1776), Deklaraci nezávislosti USA (1776), Ústavu USA (1787), Deklaraci práv člověka a občana (1789).²⁷

Magna Charta Libertatum nebo také jinými slovy Velká listina práv a svobod byla přijata v roce 1215 a týkala se pouze práv svobodných lidí. Až po nějakém čase se začala vztahovat i na veškeré obyvatelstvo. Obsahovala např. zákaz zatýkání, věznění či vypuzení z držby v případě, že k takovému jednání nedocházelo na základě zákona nebo soudu. Byl to v podstatě jeden z prvních dokumentů omezující pravomoci panovníka vůči jeho poddaným na základě zákona. Postupem času v 17. století začínají vznikat právní dokumenty, které konečně mluví o právech každého jednotlivce, nikoli už jen o právech určitých skupin lidí.

Klasickým příkladem takového právního dokumentu je anglická listina z roku 1628 nazvaná Petition of Rights, ve které bylo zaručeno právo na spravedlivý proces nebo možnost zatčení a věznění jen z nějakého důvodu.

Na podobném principu stál i Habeas Corpus Act z roku 1679, který taktéž zakazoval zatčení nebo věznění bez udání důvodu.

Dalším dokumentem, ve kterém bylo potvrzeno petiční právo, svobodné volby a zákaz krutých trestů, byl Bill of Rights z roku 1689. Všechny tyto dokumenty jsou zatím ve formě listin, ale v 18. století už mají podobu katalogů lidských práv.

Neméně významným historickým dokumentem byla Deklarace práv Virginie z roku 1776, která zaručovala právo na povstání proti nespravedlivé vládě a zároveň také zajišťovala základní občanské svobody. V rámci přirozenoprávní teorie zachycovala

---

²⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 601 s. ISBN 80-868-9844-X.

tato deklarace vrozená a nezcizitelná práva, jakými jsou svoboda, rovnost, právo na život a na budování štěstí.²⁸

Virginská Deklarace se stala jakousi inspirací pro Deklaraci nezávislosti USA z roku 1776, která ve své preambuli také garantovala nezcizitelná práva a hlavně potvrzovala osamostatnění třinácti britských kolonií v Severní Americe od Velké Británie. Deklarace nezávislosti se pak stala námětem některých bodů pro Ústavu USA (1787), a dokonce i pro Deklaraci práv člověka a občana, která vznikla roku 1789.²⁹ Deklarace práv člověka a občana obsahuje zejména záruky svobody a rovnosti lidí a také záruku dodržování přirozených a nepromlčitelných práv člověka, kterými jsou svoboda, vlastnictví, bezpečnost a právo na odpor.³⁰ Byla inspirována několika knihami slavných filozofů jako byl John Locke (Dvě pojednání o vládě), Charles Louis de Montesquie (O duchu zákonů) a také Jean-Jacques Rousseau (O společenské smlouvě). Postupem času se stala nejvýznamnějším článkem francouzského ústavního pořádku.

3.2. Zásadní dokumenty na našem území

I na našem území vzniklo několik dokumentů obsahujících úpravu lidských práv. Stěžejními dokumenty jsou Obecný občanský zákoník ABGB (1811), Dubnová Ústava (1848), Březnová Ústava (1849), Únorová Ústava (1861), Prosincová Ústava (1867), Ústava z roku 1920 a Ústava 9. května (1948).

Dá se říci, že na rozdíl od jiných zemí u nás byla zakotvena úprava lidských práv relativně dlouho, a to až v roce 1811 v Obecném občanském zákoníku. Ten mluvil o vrozených právech člověka a zakazoval otroctví a nevolnictví.³¹

Dubnová ústava, nebo jinými slovy také Pillersdorfova ústava vydána v dubnu roku 1848, byla první ústavou občanského státu a zaručovala demokratické svobody, jako je hlavně osobní svoboda, náboženská svoboda, svoboda tisku a ochrana listovního tajemství. Nutno dodat, že tato ústava ale nikdy nevešla v platnost. Než byla vyhlášena následující ústava, připravoval se ještě návrh ústavy pro neuherské země, který

---

²⁸ SCHELLE, Karel, Marta KADLECOVÁ, Renata VESELÁ, Eduard VLČEK, Ladislav VOJÁČEK a Michaela ŽIDLICKÁ. *Právní dějiny*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 493. ISBN 978-807-3800-437.

²⁹ KLÍMA, Karel et al. *Encyklopedie ústavního práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2007. s. 493-494. ISBN 978-80-7357-295-2.

³⁰ FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. 3. opr. a zkrác. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 134. ISBN 80-210-3023-2.

³¹ FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. 3. opr. a zkrác. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 134. ISBN 80-210-3023-2.

obsahoval souhrn základních všeobecných občanských práv a vycházel z francouzské Deklarace práv člověka a občana, ale tento návrh nebyl nakonec projednán, protože vláda nechala v březnu roku 1849 rozehnat říšský sněm, který ho měl projednat.

Následovala Březnová ústava jinak také Stadionova ústava z března roku 1849, která navíc obsahovala náboženskou svobodu a svobodu pohybu, ale ani tato ústava nevešla v platnost.

Proto vyšla poté Únorová ústava, někde můžeme nalézt také Schmerlingova, která však nebyla nijak významná pro oblast občanských práv.³²

Zato Prosincová Ústava z roku 1867 zaručovala některá občanská práva, a to hlavně právo volného projevu mínění, svoboda stávek, náboženská svoboda, svoboda vědy a vyučování a ochrana národní rovnoprávnosti.

V únoru roku 1920 byla vydána Ústavní listina, jejíž součástí byl katalog základních práva a svobod obsahující zásadu rovnosti, svobodu osobní a majetkovou, svobodu domovní, tisku, právo shromažďovací, spolkové, petiční, listovní tajemství, brannou povinnost. Velká část této ústavy se zabývala i ochranou národnostních, náboženských a rasových menšin. Konec této Ústavní listiny byl prakticky v den podepsání Mnichovské dohody. Na tuto ústavu pak navázala až Ústava 9.května z roku 1948. Za zmínku jistě stojí ještě tzv. Socialistická ústava z roku 1960, která však měla užší pojetí občanských práv než Ústava 9.května.³³

3.3. Generace lidských práv

Na teorii generací lidských práv mají různí autoři odlišné názory na počty generací. J. Filip uvádí pouze tři generace, kdy práva první generace jsou podle něho z hlediska LZPS lidská práva, základní svobody a práva na soudní ochranu mající původ už v 17. a 18. století. Do práv druhé generace zařazuje hospodářská, sociální a kulturní práva, která jsou úzce spojena s rozvojem dělnického a křesťanského sociálního hnutí konce 19. a počátkem 20. století. Třetí generací jsou podle něj právo na mír, na informaci, na rozvoj, na zdravé životní prostředí nebo na společné dědictví lidstva. Souborně je také nazývá jako „práva solidarity“.³⁴

---

³² VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 232-237. ISBN 978-807-3801-274.

³³ JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezníky českých právních dějin.. 3. rozš.* vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 124-156. ISBN 978-807-3802-516.

³⁴ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 104. ISBN 80-210-2592-1.

K. Klíma píše o čtyřech generacích lidských práv a více je rozvádí.³⁵ **První generace lidských práv** – utvářela se pod vlivem přirozenoprávní teorie v 17. – 19. století. Mluvíme zde o právech, která úzce souvisí s fyzickou existencí člověka, takže se jedná o individuální (osobní) práva, kterými jsou zejména právo na život, právo na osobní svobodu, svoboda pohybu atd. Jsou to práva, jež nejsou závislá na státu, stát je pouze garantuje. Bývají proto označována jako základní lidská práva a svobody. **Druhá generace lidských práv** – do této kategorie K. Klíma zařazuje práva související s životem jednotlivce ve společnosti, takže sem spadají převážně právo volit a být volen, svoboda tisku či svoboda projevu apod. A protože se jedná o práva přímo související s existencí státu, hovoří se o nich jako o právech politických. Tato generace práv se začala vyvíjet až na přelomu 19. století. **Třetí generace lidských práv** – tato práva jsou určující pro úroveň a kvalitu života, neboť jsou jimi zejména práva hospodářská, sociální a kulturní, kam spadají právo na zabezpečení v nemoci a ve stáří, právo na uspokojivé pracovní podmínky aj. Počátek této generace je už ve 20. letech 20. století, ale největší rozvoj nastal až po druhé světové válce. **Čtvrtá generace lidských práv** – K. Klíma už hovoří i o čtvrté generaci, kam zařazuje např. právo na spravedlivý proces, což znamená např. právo na zákonného soudce či právo na obhajobu.

Za zmínku stojí i myšlenka J. Blahože³⁶, který tvrdí, že teorie generací začala vznikat v šedesátých letech dvacátého století a podstatná je jejich vzájemná souvislost či lépe řečeno provázanost. To znamená, že jednotlivé generace lidských práv na sebe postupně navazují a v podstatě není možná realizace další generace bez té předchozí. I J. Blahož zastává názor čtyř generací.

Na závěr této kapitoly bych ještě dodala, že také existuje zahraniční autor, který naprosto odmítá jakoukoli kategorizaci práv do jednotlivých generací, a to z toho důvodu, že třídění lidských práv do tří skupin navozuje dojem, že práv první a druhé

---

³⁵ KLÍMA, Karel et al. *Státověda*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 269. ISBN 80-868-9898-9.

³⁶ BLAHOŽ, Josef. *Sjednucující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005, s. 49. ISBN 80-735-7073-4.

generace bylo již dosaženo a vzbuzují tedy představu, že patří již „prehistorii“ lidských práv. Autor tohoto názoru se jmenuje F. Sudre³⁷.

3.4. Obecný vývoj

Vznik lidských práv je úzce spojen s revolučními událostmi ve Francii (1789) a Spojených státech amerických (1776). Od této doby by se dalo hovořit o vzniku, ale i o vývoji lidských práv jako takových. To ale neznamená, že před tímto revolučním obdobím neexistovala. Ještě neměla podobu lidských práv, avšak jejich filozofické kořeny sahají do hluboké historie.

První zmínky by se daly nalézt již ve starověkém Řecku u sofistů, kteří uznávali přirozené právo. Aristoteles zase rozlišuje přirozené a zákonné právo a ve své knize Etika Nikomachova hovoří o přirozeném morálním řádu.

Na Aristotela navazují i stoikové v čele s nejznámějším římským řečníkem Cicerem a filozofem Senecou, podle kterých je zdrojem morálky rozum.

Další informace bychom našli v křesťanství, které má v sobě zakódované, že s člověkem je třeba zacházet s určitou dávkou důstojnosti. Panovník měl navíc pravomoc danou od Boha, před kterým se zpovídal ze svého chování vůči poddaným. Vystala idea sociálního smíru, což znamenalo, že pokud se panovník choval hrubě ke svým poddaným, o to méně mu zachovávali loajalitu.

V době osvícenství je pro vývoj lidských práv důležitá teorie společenské smlouvy. Dříve byli lidé v přirozeném stavu, kterého se vzdali uzavřením společenské smlouvy a sdružili se ve stát. Thomas Hobbes, významný anglický filozof, tvrdí, že předním důvodem tohoto kroku lidí byl strach o jejich životy, protože v přirozeném stavu měli všichni právo na vše, a tak se všech svých nároků vzdali ve prospěch zákonodárce. Za nerovnost ve společnosti podle něho ale mohou špatné zákony. John Locke se zase domnívá, že lidé mají tři základní přirozená práva, právo na život, svobodu a majetek, a že uzavřením společenské smlouvy se těchto práv nevzdávají, ale naopak tím dochází k jejich výraznější ochraně.

Dalším mezním obdobím je konec 18. století, kdy dochází k francouzské a americké revoluci, a právě v tomto období poprvé začíná docházet k vydávání prvních dokumentů o lidských právech, které tvoří ucelené koncepce. Podrobněji jsou tyto dokumenty popsány v předchozích kapitolách.

---

³⁷ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Vyd. 1. Překlad Jiří Malenovský. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 136. ISBN 80-210-1485-7.

Postupem času se z dokumentů začaly tvořit celé katalogy o lidských právech, a to nejen v revolučních zemích, ale i v ostatních státech Evropy v průběhu 19. a počátkem 20. století. Tyto katalogy zaručovaly občanská a politická práva a začala také vznikat koncepce liberálního státu. Tím začalo být také potlačováno přirozené právo na úkor právního pozitivismu.

První a druhá světová válka přinesla zejména větší ochranu práv menšin a postavení žen a dětí. Po děsivém scénáři druhé světové války dochází k nejrozsáhlejšímu vývoji základních práv a svobod na mezinárodní úrovni.

Valné shromáždění pak přijalo v roce 1948 Všeobecnou deklaraci lidských práv, která však nebyla právně závazná, pouze doporučovala státům, aby do svých právních řádů převedly práva, která obsahovala. Právně závaznými se staly až Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, které byly vydány v roce 1966, ale v platnost vstoupily až o 10 let později.

V období šedesátých let dvacátého století dochází poněkud k odklonu od lidských práv a větší důraz je kladen spíše na práva hospodářská a sociální. V této době vzniká třetí generace lidských práv, která zaručovala právo na příznivé životní prostředí apod.

V Evropě byla založena Rada Evropy a přijaty dva významné dokumenty Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) a Evropská sociální charta (1960).

3.5. Vývoj na našem území

Co se týká lidských práv v našich zemích, jejich vývoj úzce souvisí s historickými souvislostmi ve světě. Nikdo na našem území nedokázal vytvořit dokument, který by se dokázal srovnat s Deklarací práv člověka a občana. To však neznamená, že bychom se nijak nepodíleli na procesu zrodu lidských práv. V prvopočátcích u nás lidská práva směřovala zejména k reformační snaze vůči římsko – katolické církvi.

Jedny z prvních zmínek jsem našla u Jana Milíče z Kroměříže, který hovořil o zásadě rovnosti. Tvrdil, že lidé mohou mít různé postavení ve společnosti nebo církvi, ale vůči morální výzvě jsou si všichni rovni. Dále byl i zastáncem svobody hlásání Božího slova.

Dalším průkopníkem lidských práv byl Matěj z Janova, který chtěl zásadním způsobem dosáhnout změn ve společnosti. Hlavním problémem spatřoval v změkčilé

církvi a v nemravných knížatech, která brala moc poddaným a nesloužila jejich ochraně, ale naopak potlačovala jejich svobodu. Proto viděl řešení ve změně společnosti tím, že z nového křesťanského lidu vzejdou noví kněží.

V husitském období je podstatná hlavně myšlenka Jana Husa, že hlavou církve je Kristus, že boží zákony jsou prioritní a mají přednost před názory ostatních světských institucí. Z tohoto období jsou tedy významné čtyři artikuly pražské platné až do první poloviny 17. století jako zemský zákon, jež mimo jiné také zaručovaly svobodu hlásání Božího slova.

Petr Chelčický zase tvrdil, že před Bohem jsou si všichni lidé rovni a že Kristus zavedl svou vládu a nad svobodnými lidmi nesmí panovat žádná světská moc. Také podtrhává zákaz světské moci vnučovat lidem určité myšlenky.

Za zmínku stojí také Majestát Rudolfa II. z roku 1609, který zajistil náboženskou svobodu všem stavům a především přinesl značnou míru samosprávy.³⁸

Jeden z největších českých myslitelů, filozofů a spisovatelů, Jan Amos Komenský, byl přesvědčen, že je třeba reformovat společnost ve třech oblastech, a to zejména v oblasti církve, správy obce a významu rozumu. Chtěl docílit, aby se lidé vrátili k myšlenkové, náboženské a občanské svobodě. Hlavním bodem světské politiky dle Komenského je zaručit, aby každý člověk mohl klidně žít, držet svůj majetek a užívat společné svobody. Velmi mě však u něho zarazil názor na svobodu slova, kdy veřejná autorita musí schválit vše, co směřuje do tisku a názor na odpadnutí od víry, které má být trestáno smrtí.³⁹

Následující období, zhruba od roku 1848, kdy se konal Kroměřížský sněm, se vyznačuje především vydáváním dokumentů, katalogů a předpisů o lidských právech. Tento vývoj jsem již popsala v kapitole 3.2. Zásadní dokumenty na našem území. Během této doby docházelo k rozvoji lidských práv zejména v těchto dokumentech.

Vyústěním vývoje lidských práv se stala u nás Listina základních práv a svobod, přijata v roce 1991, která klade důraz na přirozená práva člověka a občana. Dále došlo ke zřízení ústavního soudnictví a vstupu do Rady Evropy. Když v roce 1993 vznikla Česká republika, její Ústava v čl. 10 prostřednictvím inkorporační klauzule vpustila do českého právní řádu mezinárodní smlouvy o lidských právech, které měly

---

³⁸ TROJAN, Jakub S. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2002. s. 99-188. ISBN 80-729-8044-0.

³⁹ TROJAN, Jakub S. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2002. s. 99-188. ISBN 80-729-8044-0.

nadzákonnou právní sílu. Velkým krokem České republiky pak byl vstup do Evropské unie v roce 2004, což také znamenalo velké posílení a ochranu lidských práv.

4. Právní úprava základních lidských práv a svobod

4.1. Druhy právních norem o lidských právech

Do nejdůležitějších právních norem o lidských právech patří nejen katalogy, dokumenty a listiny, ale úpravu najdeme i v základních vnitrostátních právních předpisech jako je například trestní řád⁴⁰, občanský soudní řád⁴¹ či občanský zákoník⁴².

Trestní řád upravuje hned v § 2 základní zásady trestního řízení, které velmi úzce souvisí s lidskými právy, např. § 2 odst. 4 stanovuje, že orgány činné v trestním řízení musejí projednávat trestní věci s plným šetřením práv a svobod zaručených Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázaná. Mimo jiné trestní zákon⁴³ upravuje porušení základních práv, jako například mučení a jiné nelidské a kruté zacházení, porušování domovní svobody či útok proti lidskosti.

I v hlavě první Občanského soudního řádu je zaručena ochrana práv fyzických a právnických osob zejména v § 2, který říká, že soudy při projednávání a rozhodování sporů dbají, aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů fyzických a právnických osob a aby práv nebylo zneužíváno na úkor těchto osob.

Spoustu ustanovení týkající se lidských práv najdeme i v novém občanském zákoníku, zejména v obecné části v hlavě první, kde je v § 2 stanoveno, že každé ustanovení soukromého práva lze vykládat jen ve shodě s Listinou základních práv a svobod a s ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, tak i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání.

4.2. Vnitrostátní

Právní úprava základních lidských práv a svobod je v České republice zakotvena v Ústavě České republiky⁴⁴ a v Listině základních práva a svobod⁴⁵, případně v ústavních zákonech.

---

⁴⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁴¹ Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁴² Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴³ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁵ Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

Ústava České republiky

Ústava je doktrínou ústavního práva brána jako primární zákon a je vrcholem soustavy právních norem, tedy na prvním místě ústavního pořádku. Je to právní norma značného stupně obecnosti. Právě tato obecnost části jejich ustanovení přímo vyžaduje jakousi konkretizaci normami „běžných“ zákonů, to znamená jiných než ústavních zákonů.⁴⁶

V oblasti soukromoprávního odvětví je důležité, že tato odvětví konkretizují ústavní normy upravující postavení osobnosti, občana, jeho sociální pozici v hospodářském systému či možnost podnikatelské aktivity.

Z Ústavy je pro nás nejvýznamnější čl. 4, kde stojí, že základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci. „*Ústava zdůrazňuje zásadu právního státu garancí jedné ze složek státní moci – moci soudní.*“⁴⁷ Tím vyjadřuje v podstatě zvýšený stupeň ochrany lidských práv, která mají ústavní charakter a jsou i takto pojmenována v Listině základních práv a svobod. Dále tímto článkem Ústava vyjadřuje ochranu před jakýmkoli opatřeními zákonodárného, výkonného, tak i soudního charakteru, jež by nějak omezovala možnost lidí mající základní práva a svobody uplatňovat je před soudy. Takovéto pojetí Ústavy znamená, že žádný článek soudní soustavy nesmí bez právního důvodu odmítnout žádnou argumentaci opřenou o základní práva a svobody v takovém případě, že návrh procesně nepřekračuje podmínky příslušnosti tohoto soudu.

Neméně podstatný je čl. 10 Ústavy České republiky, který říká: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“⁴⁸ Ústava ČR nemá dořešenou problematiku postavení mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách v právním řádu ČR. Stanovuje sice, že tyto smlouvy mají přednost před zákonem, výslovně však neříká, jestli jsou na úrovni ústavního zákona nebo snad mají dokonce přednost před každým zákonem včetně ústavního, či jedná – li se skutečně pouze o přednost před obyčejným zákonem.⁴⁹ Tento rozpor souvisí s tím, že v čl. 10 Ústava ČR charakterizuje mezinárodní smlouvy z pohledu mezinárodního

---

⁴⁶ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 59-60. ISBN 80-864-7390-2.

⁴⁷ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. 58. ISBN 80-868-9844-X.

⁴⁸ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁹ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 59. ISBN 80-210-2592-1.

práva, ale v čl. 87 odst. 1 písm. a) a b) jim de facto přiznává právní sílu a schopnost derogovat zákony a podzákoné právní předpisy, které jim odporují, a to v podstatě dělá dojem, jako kdyby byly součástí vnitrostátního práva. Spor by mohl vzniknout pouze v případě odlišnosti ústavního předpisu a mezinárodní smlouvy, kdy ústavní předpis by jednotlivci něco umožňoval, ale mezinárodní smlouva by to zakazovala. Pak by se uplatnila zásada pacta sunt servanda.

Aby mohly být mezinárodní smlouvy aplikovatelné, musí splňovat jisté podmínky:

- a) musejí být schváleny Parlamentem dle pravidel zákonodárného procesu
- b) musejí být ratifikovány prezidentem republiky (kontrasignace předsedy vlády)
- c) musejí být pro ČR závazné (pokud není vznesena výhrada)
- d) k jejich vnitrostátní platnosti je zapotřebí vyhlášení zákonem stanoveným způsobem
- e) jsou přímo uplatnitelné (formulované jako pokyn pro aplikaci mocí výkonnou a soudní)
- f) musejí upravovat otázky lidských práv a základních svobod nebo se jich musejí alespoň týkat (spadají sem však i mezinárodní smlouvy týkající se hospodářských, sociálních a kulturních práv)

Pokud jsou splněny výše uvedené předpoklady, můžeme tyto i jiné mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách brát jako pramen upravující postavení jednotlivce v ČR.

Pro lepší představu uvedu jako příklad několik mezinárodních smluv, jež se staly součástí našeho právního řádu:

- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhláška č. 120/1976 Sb.)
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (vyhláška č. 120/1976 Sb.)
- Úmluva o právech dítěte (sdělení č. 104/1991 Sb.)
- Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhláška č. 143/1988 Sb.)

Listina základních práv a svobod

Kromě Ústavy, která má spíše obecnější úpravu ve vztahu k lidským právům, je mnohem zásadnějším pramenem Listina základních práv a svobod. Jako součást ústavního pořádku ČR ji jmenuje Ústava ČR v čl. 3, a jako součást ústavního pořádku vyhláší usnesení Předsednictva České národní rady z 16.12.1992 pod č. 2/1993 Sb.⁵⁰

Listina tvoří nejen obecný základ ústavního práva, ale také ostatních právních odvětví jako je právo veřejné i soukromé.

Obecná ustanovení Listiny mají základní význam jak pro postavení fyzických osob, tak i pro charakteristiku ústavního a právního státu. Z těchto ustanovení lze považovat pro činnost ústavního soudu za nejpodstatnější ve vztahu k ústavnímu postavení člověka a občana:

- zásadu nezadatelnosti, nezcizitelnosti, nepromlčitelnosti a nezrušitelnosti práv (čl. 1 LZPS)
- zásadu rovnosti lidí v právech (čl. 1 LZPS)
- zásadu svobody člověka v jednání, které není zákonem zakázáno a nevázanosti tím, co mu zákon neukládá (čl. 2 odst. 2 LZPS)
- zásadu zaručení práv bez ohledu na jakékoli rozdíly (rasy, pohlaví, barvy pleti, víry, majetku, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině – čl. 3 odst. 1 LZPS)
- zásadu svobodného rozhodování každého o své národnosti (čl. 3 odst. 2 LZPS)
- možnosti domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu (čl. 36 LZPS)

Významné pro činnost státu (veřejné moci) vůči fyzické osobě je, že:

- státní moc je uplatňována je v případech a v mezích stanovených zákonem a způsobem, který zákon stanovuje (čl. 2 odst. 2 LZPS)
- povinnosti mohou být ukládány jen na základě zákona a v jeho mezích (čl. 4 odst. 1 LZPS)
- meze základních práv a svobod mohou být za podmínek, které stanovuje Listina, upraveny pouze zákonem, ale musí být zachována podstata a smysl základních práv a svobod (čl. 4 odst. 4 LZPS)

---

⁵⁰ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s 151. ISBN 80-864-7390-2.

- nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních svobod (čl. 3 odst. 3 LZPS)
- pouze soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy (čl. 40 odst. 1 LZPS)⁵¹

Listina základních práv a svobod je rozdělena na Preambuli a šest hlav. V Preambuli jsou zakotveny některé obecně závazné demokratické principy.

Hlava první pojmenována Obecná ustanovení hovoří o vztahu státu a člověka a naopak o vztahu občana ke státní moci. Je zde zaručena svoboda a rovnost lidí v důstojnosti i v právech. Zásadní ustanovení je však, že základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.

Hlava druhá pojmenována Lidská práva a základní Svobody je rozdělena do dvou oddílů. První oddíl Základní lidská práva a svobody vyjadřuje výčet práv a svobod, jež jsou absolutní a přirozená. Druhý oddíl se jmenuje Politická práva, jsou to práva dána státem a jsou to tedy práva občanská a demokratická.

Hlava třetí pojmenována Práva národnostních a etnických menšin stanovuje individuální i kolektivní práva příslušníků těchto menšin.

Hlava čtvrtá pojmenována Hospodářská, sociální a kulturní práva pojednává o těchto právech a také o právech životního prostředí.

Hlava pátá pojmenována Právo na soudní a jinou ochranu obsahuje základní procesní práva významná pro důsledné chápání právního státu.

Hlava šestá pojmenována Ustanovení společná je poslední hlavou Listiny a obsahuje interpretační pravidla, výjimky a omezení některých práv a svobod v Listině.⁵²

4.3. Mezinárodní

Právní úprava základních lidských práv a svobod na mezinárodní úrovni je, troufám si říci, na velmi vyspělé úrovni. Výrazného úspěchu dosáhla Rada Evropy přijetím dvou mezinárodních smluv, které tvoří jakési jádro systému ochrany lidských práv. Jsou to Evropská úmluva o lidských právech (1950) a Evropská sociální charta (1961).

Kromě těchto dvou nejpodstatnějších smluv vzniklo díky Radě Evropy dalších cca 190 právně závazných smluv či úmluv zabývajících se otázkami lidských práv, organizovaného zločinu, prevence mučení a kulturní spolupráce. Za zmínku stojí

⁵¹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s 151-152. ISBN 80-864-7390-2.

⁵² KLÍMA, Karel et al. *Státověda*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 274. ISBN 80-868-9898-9.

zejména Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1987), Charta regionálních a menšinových jazyků (1992), Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (1995) a Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti vzhledem k biologickým a lékařským aplikacím (1997).⁵³

I v rámci OSN byla přijata celá řada úmluv, například Úmluva o odstranění zločinu genocida, Úmluva o právním postavení uprchlíků, Úmluva o politických právech žen, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání, Úmluva o právech dítěte a další.

Neméně významnými byly i dva pakty týkající se lidských práv, které byly přijaty roku 1966 a vychází z Všeobecné deklarace lidských práv. Jsou to Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva)⁵⁴ byla podepsána 4. listopadu 1950 v Římě členy Rady Evropy, ale v platnost vstoupila až 3. září 1953. Postupně byla doplňována formou 12 protokolů.

Úmluva je sice regionální smlouvou, ale trochu se vymyká z běžného obsahu mezinárodních smluv směrem k ústavnímu právu regionálnímu v tom smyslu, že neupravuje vzájemná práva a povinnosti států, ale zavazuje státy, aby v zájmu větší jednoty společně zabezpečovaly hodnotový obsah této smlouvy, to znamená základní lidská práva.

Úmluva je členěna do tří hlav, z nichž pro nás nejpodstatnější je hlava první, kde jsou zakotvena práva a svobody. V této hlavě zaručuje především právo na život (čl. 2), zákaz mučení (čl. 3), zákaz otroctví a nucené práce (čl. 4), právo na svobodu a osobní bezpečnost (čl. 5), právo na spravedlivý proces (čl. 6), zákaz trestu bez zákona (čl. 7), právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8), svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání (čl. 9), svobodu projevu (čl. 10), svobodu shromažďování a sdružování (čl. 11), právo uzavřít manželství (čl. 12), právo na účinné opravné prostředky (čl. 13), zákaz diskriminace (čl. 14). Jedinou úlohu zde sehrává i Evropský soud pro lidská práva, který je zakotven v hlavě druhé. Ten ve své judikatuře vytyčil další práva, jichž se lze dovolat v rámci již zaručených práv. Jako příklad mohu

---

⁵³ Rada Evropy. Encyklopedie. [online]. [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=5&tema=133>

⁵⁴ Sdělení MZV č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

uvést, že z práva na soukromí odvodil v čl. 8 právo na příznivé životní prostředí. Mezi absolutní práva, tedy neomezitelná patří právo na život, právo nebýt držen v otroctví, právo nebýt mučen či zákaz retroaktivity trestních předpisů.⁵⁵

Působnost Úmluvy lze rozdělit na územní (*ratione loci*), osobní (*ratione personae*), časovou (*ratione temporis*) a věcnou (*ratione materiae*).

Územní působnost je vymezena v návaznosti na území jednotlivých smluvních států. V podstatě jsou to taková teritoria, kde státy vykonávají svoji jurisdikci.

Co se týče osobní působnosti, Úmluva chrání primárně práva každého jednotlivce, který se nachází na území smluvní strany a také podléhá její jurisdikci bez ohledu na jeho postavení, národnost, státní příslušnost aj. Hodně používaný pojem „každá fyzická osoba“ zahrnuje občany signatářských států, cizince, uprchlíky i osoby bez státní příslušnosti. Výklad štrasburského soudu rozšířil výčet fyzických osob o další subjekty, a to především o nevládní organizace, obchodní společnosti, politické strany, občanská, odborová a zájmová sdružení či sdělovací prostředky.

Časová působnost závisí na nabytí platnosti Úmluvy. Česká republika je vázána Úmluvou od její ratifikace, tzn. 18. března 1992.

Věcná působnost se týká přímo práv zaručených v textu Úmluvy nebo v jejích dodatkových protokolech. Zahrnuje jak materiální právo, tedy lidská práva a základní svobody, tak procesní právo v podobě institucionálních ustanovení, která upravují kontrolní mechanismy Úmluvy.⁵⁶

Na základě 11 Protokolu přijatého k Úmluvě je upraven Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku, který vytvořil svou judikaturou ucelenou nauku lidských práv. Hlavní úkol Úmluvy tedy není v rozsahu chráněných práv, ale spočívá v jejím kontrolním mechanismu.

Kdysi byl mechanismus ochrany práv dvoustupňový, jednatel se nejdříve musel obrátit na Komisi pro lidská práva, která jeho stížnost zhodnotila z hlediska její přijatelnosti a pak se obrátila na soud. Pokud se věc v dané lhůtě nepředložila soudu, rozhodoval o ní Výbor ministrů. V tomto systému se nejvíce odsuzovala nemožnost jednotlivce obrátit se přímo na soud a také politická povaha Výboru, která zpochybňovala jeho nestrannost a nezávislost. Jak jsem již uvedla, po přijetí 11 Protokolu k Úmluvě v roce 1998 došlo k zásadní změně, kdy se jednatel může přímo

---

⁵⁵HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. 3. rozš. vyd. Praha: Linde Praha, 2003, s. 77. ISBN 80-720-1417-X.

⁵⁶ŠIŠKOVÁ, Naděžda. Ochrana lidských práv podle Evropské úmluvy. *EMP*. 2002, č. 5-6, s. 16-17. ISSN 1210-3977.

obracet na soud. Ten zhodnotí jeho stížnost, zda je přijatelná či nikoli. Díky tomuto protokolu se omezily pravomoci Výboru.

Evropský soud pro lidská práva je tvořen tolika soudci, kolik je smluvních stran. Jsou voleni na 6 let a rozděleni do čtyř částí.

V případě individuální stížnosti je senátem určený soudce zpravodaj, který ji předkládá Výboru k posouzení. Nejprve se na stížnost pohlíží z hlediska její přijatelnosti, poté se zkoumá, zda byly splněny všechny formální náležitosti. Aby byla stížnost přijata, musí být podána do šesti měsíců od přijetí konečného vnitrostátního rozhodnutí, kterým byly vyčerpány všechny opravné prostředky včetně ústavní stížnosti. Za nepřijatelnou se bere stížnost, která je anonymní, která už byla soudem jednou projednána nebo která byla již dříve předložena jinému mezinárodnímu nebo smírčímu orgánu. Pokud soud neshledá důvody pro nepřijatelnost, rozhodne rozsudkem ve věci samé, jestli došlo k porušení Úmluvy či protokolu k ní přijatých. Rozhodnutí nabývá právní moci po třech měsících od vynesení rozsudku.⁵⁷

Dle Úmluvy je možné podat ještě mezistátní stížnost, avšak tento institut se prakticky nepoužívá.

Jelikož je individuální stížnost relativně snadno dostupná, jejich počet v roce 2006 přesáhl 50 000, a proto byl v roce 2004 předložen k přijetí čtrnáctý protokol, který má upřesnit a ozdravit celý systém. Mezi největší plánované změny patří zavedení samosoudce, který by mohl rozhodovat o nepřijatelnosti stížnosti, a také možnost nepřijmout jinak přijatelnou stížnost, pokud stěžovateli nevznikla protiprávním zásahem podstatná újma. Další podstatnou změnou by mohla být možnost přístupu Evropské unie k Úmluvě. K přijetí protokolu je třeba souhlasu všech smluvních států. Dosud kromě Ruska podepsaly všechny, takže budoucnost tohoto ustanovení ještě není zcela jistá.⁵⁸

Evropská sociální charta

Evropská sociální charta (dále jen Charta) byla přijata 18. 10. 1961 v Turínu, ale účinnosti nabyla až v roce 1965. Je to smlouva, která se stala podstatnou součástí mechanismu ochrany lidských práv v Radě Evropy. Obsahuje zejména práva hospodářská a sociální.

---

⁵⁷HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. . 3. rozš. vyd. Praha: Linde Praha, 2003, s. 43-49. ISBN 80-720-1417-X.

⁵⁸MALENOVSKÝ, J. Nové demokratické státy Evropy a 14. protokol: Klikatá, ale správná cesta k adjustaci desynchronizovaného mechanismu. *Právník*, 2003, č. 6. s. 601-646.

Charta zakotvila 19 zásad, kterými se mají smluvní státy řídit ve své sociální a hospodářské politice. Hlavními zásadami jsou právo na práci, právo na ochranu zdraví, právo na sociální zabezpečení apod.

Charta byla poměrně kritizována pro svou zastaralost z toho důvodu, že v době svého vzniku byla tvořena tak, aby byla přijatelná i pro hospodářsky méně vyspělé státy. Proto v roce 1996 byla ve Štrasburku předložena Revidovaná Evropská sociální charta a připravena k podpisu všech členských států Rady Evropy. Platnou se stala 1. 7. 1990.

N. Šišková rozděluje práva v Chartě z hlediska věcné působnosti do tří kategorií:⁵⁹

- a) ekonomická práva, která vznikají v návaznosti na výkon pracovní činnosti na území smluvních stran (právo na práci, odměnu za práci apod.)
- b) sociální práva univerzální povahy – sem lze zahrnout právo na sociální zabezpečení, právo na sociální a lékařskou pomoc aj.
- c) hospodářská a sociální práva výlučného charakteru poskytovaná určitým zvlášť chráněným skupinám osob – do této kategorie lze zařadit právo matek a dětí na hospodářskou a sociální ochranu, právo tělesně nebo duševně postižených osob na odbornou přípravu k výkonu povolání atd.

Do osobní působnosti jsou zahrnuti nejen příslušníci smluvních států, ale také migrující pracovníci či uprchlíci, kteří se legálně nacházejí na území smluvních států.

Na rozdíl od Úmluvy se Charta odlišuje kontrolním mechanismem, který není založen na soudním přezkumu individuálních stížností jednotlivců. Jde v podstatě o proces, kdy dochází k posuzování zpráv předkládaných signatářskými stranami generálnímu tajemníkovi Rady Evropy. Tyto zprávy však posuzuje Výbor nezávislých expertů, který může od smluvních stran vyžadovat nutnou součinnost.⁶⁰

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Česká republika je smluvní stranou Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen Pakt) od jejího vzniku, tedy od 1.1.1993. Československá socialistická republika ho podepsala v roce 1968 a ratifikovala roku 1975. Pakt byl publikován ve Sbírce zákonů jako vyhláška č. 120/1976 Sb.

---

⁵⁹ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 184-191. ISBN 978-807-2017-102.

⁶⁰ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. C.H. Beck, 2003. s. 33-35. ISBN 80-717-9398-1.

Pakt disponuje vlastním kontrolním mechanismem, kterým je Výbor pro lidská práva. Samotná kontrola probíhá pravidelným předkládáním zpráv smluvních států a hodnocením těchto zpráv Výborem.

K paktu byly přijaty ještě dva opční protokoly, ke kterým ČR přistoupila. První opční protokol z roku 1966 utváří systém, dle kterého je Výbor pro lidská práva příslušný k přijímání a posuzování stížností jednotlivců, kteří tvrdí, že byla porušena jejich lidská práva. Druhý opční protokol z roku 1989 zakazuje ve všech smluvních státech trest smrti.⁶¹

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech

Československá socialistická republika podepsala Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (dále jen Pakt) roku 1968 a k ratifikaci došlo roku 1975. Pakt vstoupil v platnost pro Československou socialistickou republiku roku 1976. Plné znění Paktu bylo zveřejněno ve Sbírce zákonů pod č. 120/1976 Sb. Tím se stal text Paktu každému dostupným a obecně závazným. Podle článku 10 Ústavy České republiky má Pakt přednost před zákonem.

Všechny zprávy jsou předkládány generálnímu tajemníkovi Organizace spojených národů, který předá jejich kopie Hospodářské a sociální radě k posouzení podle ustanovení tohoto Paktu. Státy, smluvní strany Paktu, podávají své zprávy postupně podle programu, který určí Hospodářská a sociální rada během jednoho roku od nabytí platnosti tohoto Paktu po konzultaci se smluvními státy a s příslušnými odbornými organizacemi.⁶²

4.4. Unijní

Evropská unie neměla ještě koncem 90. let ucelený a závazný katalog lidských práv. Tuto mezeru částečně odstranila Listina základních práv Evropské unie přijatá roku 2000 v Nice.

Vycházela de facto z Úmluvy na ochranu lidských práv a základních svobod a z Evropské sociální charty. Listina základních práv EU nebo jinak také Charta základních práv EU je zatím právně nezávazným dokumentem. Její podstata spočívá

---

⁶¹ Vláda, zprávy: plnění mezinárodních smluv. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Vláda.cz [citováno 20. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskyh-a-politickyh-pravech-19851/>

⁶² Vláda, zprávy: plnění mezinárodních smluv. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Vláda.cz [citováno 20. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-hospodarskyh--socialnich-a-kulturnich-pravech-19856/>

v tom, že obsahuje nejrozsáhlejší katalog lidských práv na mezinárodní úrovni a v budoucnu by se měla stát právně závaznou.

Vypracování Listiny základních práv EU lze považovat za důkaz snahy EU vybudovat si svůj vlastní systém ochrany lidských práv a ne neustále přebírat mechanismus Rady Evropy.⁶³

Vyhlášení Listiny se konalo na zasedání Evropské rady při mezivládní konferenci v Nice 7. prosince 2000. Listina byla připojena k Niceské smlouvě o Evropské Unii jako nezávazná politická deklarace. Nezpůsobovala žádné právní závazky, měla jen charakter politickomorálního dokumentu. Až Lisabonská smlouva byla ta, která zaručovala právní platnost, nikoli stále ještě závaznost.⁶⁴

Výjimečnost a originalita Listiny je převážně v tom, že upouští od klasického členění lidských práv obvyklého v mezinárodněprávních a ústavních dokumentech. Místo tradičního dělení na práva osobní a politická, hospodářská, sociální a kulturní atd. je vytvořen nový pohled na lidská práva. Listina je tedy členěna do následujících kapitol: Důstojnost (právo na lidskou důstojnost, právo na život, zákaz mučení), Svobody (osobní svoboda, svoboda myšlení, shromažďování nebo sdružování), Rovnost (zaměřuje se na odstranění diskriminace), Solidarita (hospodářská a sociální práva), Práva občanů (ve smyslu občanů EU, tzn. volební právo do Evropského parlamentu, petiční právo, právo na ombudsmana atd.) a Spravedlnost (právo na spravedlivý proces).

Listina zaručuje poměrně rozsáhlé možnosti jednotlivce, jak se může domoci svých základních práv, včetně primárních jako je podnět Komisi na zahájení řízení proti členskému státu, který nedodržuje komunitární právo či žaloba na neplatnost aktu Společenství.⁶⁵ Dalšími možnostmi jsou petiční právo vůči Evropskému parlamentu nebo právo obrátit se na evropského ombudsmana v případě nesprávnosti činnosti orgánů Evropských společenství.⁶⁶

---

⁶³ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 36-37. ISBN 978-807-2017-102.

⁶⁴ PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. 3. rozš. vyd. Praha: Linde, 2012, s. 96. ISBN 978-80-7201-889-5.

⁶⁵ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008. s. 28-30. ISBN 978-807-2017-102.

⁶⁶ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. C.H. Beck, 2003. s. 48-49. ISBN 80-717-9398-1.

Ustanovení Listiny jsou určena zejména orgánům, institucím a dalším subjektům EU. Členskými státy jsou určena pouze pokud uplatňují právo. Listina neuvádí žádné nové pravomoci EU, ani nerozšiřuje oblast působnosti práva EU.

5. Ochrana práv a svobod v rámci ČR

5.1. Obecná

Základním prostředkem ochrany lidských práv a svobod v právním státě musí být právní cesta, jinými slovy postup stanovený právními předpisy upravujícími řízení před státními orgány k tomu určenými.

Sama Listina základních práv a svobod zaručuje určitá práva, která lze sama o sobě brát jako možný nástroj ochrany před zásahy do základních práv a svobod. Patří sem např. právo petiční, shromažďovací a sdružovací. Je proto možno vytvářet organizace sledující prosazování těchto práv a svobod. Kromě toho jsou zde i prostředky politické kontroly počínaje odpovědnostním vztahem vlády vůči parlamentu, možnosti poslanců interpelovat vládu a její členy, možnosti zřizovat vyšetřovací komise či zvat členy vlády do výborů Poslanecké sněmovny atd. Mezi těmito právy však zaujímá zvláštní místo i právo petiční, právo na odpor či žádost o milost.⁶⁷

Zjednodušeně můžeme říci, že ochrana práv a svobod může být prováděna i státním zastupitelstvím, advokací či notářstvím a svůj význam má i Rada vlády pro lidská práva.

Státní zastupitelství

Státní zastupitelství je jakýmsi zvláštním orgánem ochrany práva. Jednou z jeho funkcí je zajištění spravedlnosti na poli trestního soudnictví. Odpovídá za zákonnost průběhu přípravného řízení, vykonává nad ním dozor a také disponuje některými výlučnými oprávněními.⁶⁸ V rámci jeho činnosti se uplatňuje princip legality, to znamená, že státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozví.⁶⁹ Zastupuje stát při podání obžaloby v trestních věcech, čili jedná ve veřejném zájmu. Pouze státní zástupce může podat obžalobu k soudu, prokazovat vinu obžalovaného, navrhnout trest či se domáhat potrestání pachatele soudem. Povinnost dokazovat vinu obžalovanému sice státnímu zástupci stanovuje trestní řád, ale jeho úkolem je však také obžalovat a trestně stíhat opravdového pachatele, takže v případě,

---

⁶⁷ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 182-183. ISBN 80-210-2592-1.

⁶⁸ FILIP, Jan, Jan SVATONĚ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. 3. opr. a zkrác. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 280-283. ISBN 80-210-3023-2.

⁶⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

že by byl přesvědčen o nevině obžalovaného, může také předkládat důkazy i v jeho prospěch.⁷⁰ Státní zástupce může také podat návrh na zahájení občanského soudního řízení či vstoupit do již zahájeného občanského soudního řízení v případech, kdy tak stanoví zákon.⁷¹

Advokacie

Do prostředků ochrany práva dle J. Filipa⁷² patří i advokacie a notářství. Na rozdíl od státního zástupce se advokát zásadně odlišuje tím, že jeho povolání není veřejnou funkcí, tudíž není nositelem veřejné moci. Nelze ale říci, že jde o klasické svobodné povolání, protože stát ukládá advokátům důležitý úkol, a to realizaci práva na obhajobu v trestním řízení. Během toho mohou nahlížet do spisů nebo být přítomni úkonům vyšetřování. V trestním řádu je zakotven institut nutné obhajoby, což pro obviněného znamená, že pokud si obhájce sám nezvolí, bude mu ustanoven ex offo. Tím pádem s účastí advokáta v těchto případech stát vyloženě počítá. Jelikož právo na obhajobu je zaručeno i v Listině základních práva a svobod, nelze na advokacii pohlížet čistě ze soukromoprávního pohledu, ale je třeba si uvědomit, že v některých případech je potřeba i veřejnoprávní úprava. Advokacie se řídí zákonem č. 85/1996 Sb.⁷³ Každý advokát je povinně členem advokátní komory. Komora má některá oprávnění orgánu veřejné moci vůči kontrole výkonu advokacie. Hodnotí, zda byly splněny podmínky, nebo také odebírá možnost výkonu tohoto práva.

Notářství

Stejně tak jako advokacie i notářství je v podstatě státem vázané povolání. Avšak velký rozdíl spočívá v tom, že notář je nezávislým nositelem veřejné funkce.⁷⁴ I notáři mají svou notářskou komoru, kde musejí být zapsáni, aby mohli vykonávat své povolání. Postavení samotného notáře a jeho činnost i notářskou samosprávu upravuje zákon č. 358/1992 Sb.⁷⁵ Hlavním úkolem notářů je sepisování veřejných listin o právních úkonech, osvědčování právně významných skutečností nebo prohlášení, přijímání listin do úschovy či přijímání peněz a listin do úchovy za účelem jejich vydání

---

⁷⁰ KLÍMA, Karel et al. *Státověda*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 221. ISBN 80-868-9898-9.

⁷¹ Zákon č. 283/1993 Sb., o Státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

⁷² FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. 3. opr. a zkrác. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 284-286. ISBN 80-210-3023-2.

⁷³ Zákon č. 85/1996 Sb., o Advokacii, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁴ FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. 3. opr. a zkrác. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 286-287. ISBN 80-210-3023-2.

⁷⁵ Zákon č. 358/1992 Sb., o Notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů.

dalším osobám. Notář může však také poskytovat právní rady, sepisovat listiny či zastupovat klienta v jednání s fyzickými nebo právnickými osobami, se státními nebo jinými orgány či dokonce též ve správním řízení a v některých případech i v občanském soudním řízení. Díky těmto pravomocem a úkonům může i notář přispívat k ochraně práv a svobod.

Rada vlády pro lidská práva

Rada vlády České republiky pro lidská práva je jakýmsi poradním orgánem vlády v oblasti lidských práv a základních svobod. Byla zřízena roku 1998. Jejím hlavním úkolem je sledovat dodržování a naplňování Ústavy České republiky, Listiny základních práv a svobod a dalších norem zajišťujících dodržování a ochranu lidských práv včetně mezinárodních závazků. Zasedá nejméně čtyřikrát ročně, má 21 členů a předsedou je zmocněnec vlády pro lidská práva. V rámci své činnosti zpracovává pro vládu návrhy týkající se koncepcí politiky v jednotlivých oblastech ochrany lidských práv, hodnotí legislativní i jiné návrhy a opatření vlády i jednotlivých ministerstev z hlediska ochrany lidských práv, odhaluje možné problémy a nedostatky a doporučuje vládě opatření k jejich řešení. Dále také spolupracuje s nevládními neziskovými organizacemi zaměřenými na oblast lidských práv a s orgány územní samosprávy.⁷⁶ Nedá se říci, že by Rada vlády pro lidská práva měla nějaké významné pravomoci či postavení, ale určitě by měla svou činností přispívat ke zlepšování situace v oblasti dodržování základních práv a svobod.

5.2. Soudní

5.2.1. Obecné soudy

Primárním a dá se říci nejdůležitějším orgánem ochrany základních práv a svobod je soud. Ústava zaručuje soudní ochranu hned v čl. 4, kde říká, že „*Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.*“⁷⁷ Každý jednotlivec, pokud bylo zasaženo do jeho práv, má nárok na to, aby se soud zabýval jeho podnětem. V případě, že shledá porušení práva, by ho měl také odstranit. Podle toho, jakými otázkami se soudy zabývají, vykonávají soudnictví civilní, trestní, správní nebo ústavní.

Také v Listině základních práv a svobod je zakotvena soudní ochrana lidských práv, a to v čl. 36 odst. 1, kde je stanoveno, že každý se může domáhat stanoveným postupem

---

⁷⁶ Vláda České republiky, Rada vlády pro lidská práva. vlada.cz [citováno 27. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/rlp-uvod-17537/>

⁷⁷ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

svého práva u nezávislého a nestranného soudu. Na základě nálezu Ústavního soudu⁷⁸ však toto právo lze použít jen v návaznosti na ostatní práva zaručená Listinou. Z toho vyplývá, že Listina tedy poskytuje soudní ochranu pouze právu, které účastník právní řád zaručuje. Každý jednotlivec má samozřejmě možnost obrátit se vždy na soud, ale čl. 36 odst. 1 Listiny nezaručuje úspěch v soudním řízení, ale dává jednotlivci jistotu, že soud se musí vždy návrhem zabývat a pokud jsou splněny procesní podmínky, tak jej nemůže odmítnout.

Stěžejním článkem Ústavy je také čl. 95, který připomíná, že soudce je při rozhodování vázán nejen zákonem, ale i mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu.

5.2.2. Ústavní soud

V České republice, stejně jako v drtivé většině evropských států, se uplatňuje model koncentrovaného a specializovaného ústavního soudnictví. Přední místo v soudní ochraně zaujímá Ústavní soud jako orgán ochrany ústavnosti. Slibuje především ochranu neporušitelnosti přirozených práv člověka a práv občana. Ustanovení, o čem rozhoduje ústavní soud, je zakotveno v čl. 87 Ústavy ČR.⁷⁹ Rozhoduje například o ústavnosti zákonů a jiných právních předpisů z důvodu jejich rozporu s ústavními nebo smluvními ustanoveními o základních právech a svobodách či o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí nebo jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. Mimo jiné je v kompetenci Ústavního soudu chránit právo na samosprávu pomocí ústavní stížnosti orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu.⁸⁰

Ústavní soud může také na návrh posoudit ústavnost právního předpisu, aniž by na jeho základě došlo ke konkrétnímu zásahu do základních práv a svobod. Tuto činnost nazýváme abstraktní kontrolou ústavnosti. Posuzování či zrušení platné normy je projevem represivní kontroly ústavnosti norem.⁸¹ Dalším úkolem Ústavního soudu je také rozhodování o souladu mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem ještě před její ratifikací, čímž také dochází k preventivní kontrole ústavnosti. Mimo jiné řeší Ústavní soud ústavní stížnosti, které mohou být podány na základě zákona č. 182/1993 Sb.,

---

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 17. 5. 1994, č. 42/1994.

⁷⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁰ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 184. ISBN 80-210-2592-1.

⁸¹ ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005. s. 26-33. ISBN 80-720-1569-9.

o Ústavním soudu.⁸² Dle § 72 tohoto zákona může fyzická nebo právnická osoba podat ústavní stížnost, pokud tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem. Na Ústavní soud se lze obrátit také v případě, že dojde k marnému vyčerpání všech procesních prostředků, které jsou zákonem k ochraně práva poskytovány. Jde tím pádem o subsidiární prostředek ochrany. Dalo by se říci, že ústavní stížnost je speciálním prostředkem ochrany práva, protože poskytuje ochranu pouze takovým právům a svobodám, která jsou ústavně zaručena a ne těm právům, která vyplývají z běžných zákonů. V neposlední řadě také Ústavní soud rozhoduje o tom, zda rozhodnutí o rozpuštění politické strany na její návrh nebo jiné rozhodnutí týkající se její činnosti, je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony. Čl. 95 odst. 2 Ústavy řeší, že pokud obecný soud dojde k závěru, že zákon, který má být při řešení věci použit, je protiústavní, předloží věc Ústavnímu soudu k posouzení.

Ústavní stížnost

Ústavní stížnost je zřejmě nejvýznamnějším procesním prostředkem ochrany základních práv a svobod na vnitrostátní úrovni. Nejen, že chrání konkrétní subjekt před protiústavními zásahy, ale slouží také jako významný prostředek demokratické kontroly veřejné moci vůči podřízeným subjektům, protože spolu s ní lze podat návrh na zrušení právního předpisu.⁸³

Dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavní soud rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práva a svobod.⁸⁴ Zákon pak v souladu s Ústavou v § 72 odst. 1 písm. a) upřesňuje, že fyzická nebo právnická osoba je oprávněna podat ústavní stížnost, pokud tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo či svoboda, zaručené ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou.⁸⁵

Ústavní stížnost musí jako každý návrh na zahájení řízení obsahovat obecné obligatorní náležitosti, a to zejména vyličení rozhodných skutečností, petit

---

⁸² Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

⁸³ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 677. ISBN 80-864-7390-2.

⁸⁴ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁵ SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1999, s. 62. ISBN 80-717-9289-6.

a odůvodnění, v čem konkrétně navrhovatel spatřuje porušení svých ústavně zaručených práv.

Ústavní stížnost lze podat ve lhůtě dvou měsíců od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje, to znamená řádný opravný prostředek, mimořádný opravný prostředek, vyjma návrhu na obnovu řízení, a jiný procesní prostředek k ochraně práva, s jehož uplatněním je spojeno zahájení soudního, správního nebo jiného právního řízení. Ústavní stížnost je nepřípustná, pokud nebyly vyčerpány všechny procesní prostředky, které zákon k ochraně práva poskytuje.

Zabýváme – li se otázkou ochrany lidských práv, je pro nás významný § 74 zákona o Ústavním soudu⁸⁶, kde je stanoveno, že spolu s ústavní stížností může být podán návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu či jejich jednotlivých ustanovení, jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, jestliže podle tvrzení stěžovatele jsou v rozporu s ústavním zákonem, popřípadě se zákonem, jedná-li se o jiný právní předpis.

O ústavní stížnosti rozhoduje Ústavní soud nálezem, kdy ji buď zcela vyhoví, zcela zamítne či jí zčásti vyhoví a zčásti zamítne.

5.3. Speciální

Speciální ochranu základních lidských práv a svobod spatřuji ve veřejném ochránci práv. Jedná se o institut, který v řadě demokratických ústavních systémů působí jako instituce vystupující v situacích závažného porušení soukromoprávní pozice člověka a občana. Ochrana práv a svobod ombudsmanem je zaměřena zejména na práva, oprávněné zájmy lidí, ale i na chování orgánů veřejné moci.⁸⁷ Činnost, pravomoce a kompetence veřejného ochránce práv jsou upraveny v zákoně o Veřejném ochránci práv.⁸⁸

Plní úkoly vztahující se k ústavním základům státu, především v souvislosti s dělbou moci a základními právy a svobodami člověka, a proto se nedá stavět do roviny ústavních institucí. Je volen Poslaneckou sněmovnou na 6 let a za výkon své funkce jí i odpovídá. Požívá právní imunity srovnatelné s právní imunitou ústavněprávní.

---

⁸⁶ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

⁸⁷ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 368-369. ISBN 80-864-7390-2.

⁸⁸ Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

Podnět k činnosti ochránce práv může podat jak fyzická, tak i právnická osoba, poslanec či senátor nebo může jednat i sám z vlastní iniciativy.⁸⁹

Zákon o Veřejném ochránci práv v § 1 odst. 1 stanovuje, že tento orgán působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí, kterými jsou převážně ministerstva a jiné správní úřady s působností pro celé území státu, dále správní úřady jim podléhající, ČNB v případě, že působí jako správní úřad, Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, okresní úřady a města, Policie ČR, Armáda ČR, Hradní stráž, Vězeňská služba, atd (pozitivní vymezení). Působnost veřejného ochránce práv se však nevztahuje na Parlament, prezidenta republiky, vládu, Nejvyšší kontrolní úřad, na zpravodajské služby ČR, na vyšetřovatele Policie ČR, státní zastupitelství a na soudy, s výjimkou orgánů státní správy soudů (negativní vymezení).⁹⁰

Veřejný ochránce práv může pouze iniciovat poskytnutí ochrany. Svými autoritativními akty ji však nemůže realizovat, protože nemá pravomoc. I přes to může jeho postavení a činnost velice přispět k ochraně práv a svobod fyzických i právnických osob, pokud si získá autoritu a jeho doporučení budou respektována. K tomu mu zákon o Veřejném ochránci práv poskytuje určité prostředky, jako například, že ochránce s vědomím vedoucích úřadů, a to i bez předchozího upozornění, může vstupovat do všech prostor úřadů a provádět šetření, které spočívá zejména v nahlížení do spisů či pokládání otázek zaměstnancům úřadů. Dále má právo žádat úřady, aby mu ve lhůtě, kterou stanoví, poskytly informace a vysvětlení, předložily spisy, provedly důkazy, která sám navrhne nebo sdělily písemně stanovisko ke skutkovým a právním otázkám. Mimo jiné má také právo být přítomen při ústním jednání a provádění důkazů úřady a pokládat otázky přítomným osobám. Dále je v jeho kompetenci požadovat, aby jednotliví zaměstnanci úřadu byli pro účely šetření zproštěni povinnosti mlčenlivosti, pokud je jim zákonem stanovena. Ochránce může také vyžadovat od všech státních orgánů a osob vykonávajících veřejnou správu, aby mu v mezích své působnosti poskytovaly pomoc při šetření a pokud se během toho zjistí porušení právních předpisů nebo snad i jiná pochybení, vyzve úřad, aby se k jeho zjištěným skutečnostem ve lhůtě 30 dnů vyjádřil.

V případě, že ochránce zjistí jakékoli pochybení, může navrhnout několik opatření k nápravě. Jedním z nich je zahájení řízení o přezkoumání rozhodnutí, úkonu nebo

---

⁸⁹ KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 370. ISBN 80-864-7390-2.

⁹⁰ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s 185-186. ISBN 80-210-2592-1.

postupu úřadu, provedení úkonu k odstranění nečinnosti či zahájení disciplinárního řízení. Může také dát také podnět k zahájení stíhání pro trestný čin, přestupek nebo jiný správní delikt a může vyžadovat poskytnutí náhrady škody nebo uplatnění nároku na náhradu škody.

Jestliže úřad, kde bylo zjištěno porušení právních předpisů, nesdělí do 30 dní od doručení závěrečného stanoviska, jaká opatření provedl k nápravě, ochránce vyrozumí nadřízený úřad a pokud takový úřad není, tak vyrozumí vládu. Může také informovat i veřejnost.

Veřejný ochránce práv má i určitá zvláštní oprávnění a povinnosti. Má například oprávnění doporučit vydání, změnu nebo zrušení právního nebo vnitřního předpisu, musí každoročně do konce března podat souhrnnou písemnou zprávu o své činnosti za uplynulý rok Poslanecké sněmovně a současně předkládá jednou za 3 měsíce Poslanecké sněmovně informaci o své činnosti či zprávu o jednotlivých věcech, ve kterých nebylo dosaženo žádných opatření. Také předkládá Poslanecké sněmovně doporučení na vydání, změnu či zrušení právního předpisu. Měl by neustále seznamovat veřejnost se svou činností a s poznatky plynoucí z jeho činnosti. Má i možnost podat Ústavnímu soudu návrh na zrušení podzákonných právních předpisů a pokud tak neudělal, může to takového řízení vstoupit.⁹¹

Za zmínku jistě stojí i další prostředky ochrany lidských práv, které však neplní tak velkou úlohu, ale také mají svůj význam. V České republice existuje ještě Odbor lidských práv Ministerstva zahraničí a máme také ministryni pro oblast lidských práv národnostních menšin.

---

⁹¹ FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s 188. ISBN 80-210-2592-1.

6. Ochrana práv a svobod na mezinárodní úrovni

6.1. Mezinárodní

V průběhu 20. století se prosazování lidských práv stalo legitimní politickou strategií zejména západních států. Vše se odvíjelo od totalitních režimů, které vznikly hlavně v Německu či Sovětském svazu v minulém století. Vyšlo najevo, že takovýto režim, který je agresivní ke svým vlastním občanům a upírá jim jejich základní práva a svobody, je agresivní i v zahraniční politice a představuje velkou hrozbu pro své okolí.⁹² Je to samozřejmě jen jeden z mnoha důvodů, proč se od této doby začala lidská práva více prosazovat. Ale byla to právě oblast mezinárodních vztahů, kde se dotvořil koncept lidských práv po druhé světové válce.

Proto přirozeným prostředkem ochrany lidských práv a společenských vztahů vůbec je mezinárodní právo veřejné. Díky některým otřesným událostem druhé světové války, jako bylo například masivní vyvražďování Židů v nacistickém Německu, se ukázalo, že ochrana svých občanů ze strany státu nestačí a že je třeba chránit jednotlivce i proti vůli státu, jehož je občanem. A tak se začala v mezinárodním právu objevovat myšlenka lidských práv jako práv univerzálních, která náleží všem lidem bez ohledu na to, pod jakou jurisdikcí toho, kterého státu se nacházejí. Tato idea byla rozvíjena jak na globální, tak na regionální úrovni.⁹³

Začátkem roku 1945 se konala v San Franciscu konference, kde se jednalo o poválečném uspořádání světa a budování nové světové organizace. Konference OSN nepřijala návrhy některých států na začlenění katalogu lidských práv do Charty OSN, ale i tak je v ní zakotven odkaz na lidská práva v některých člancích a v preambuli. Podstatnými cíli OSN v oblasti lidských práv bylo podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, jazyka, pohlaví nebo náboženství. V rámci čl. 68 Charty OSN byla zřízena Hospodářskou a sociální radou OSN Komise pro lidská práva jako pomocný orgán. V roce 2006 však nahradila činnost Komise pro lidská práva Rada OSN pro lidská práva, která jedná o všech otázkách lidských práv. Jedním z prvních úkolů tehdejší Komise bylo však vypracování návrhu listiny lidských práv. Tak vznikla v roce 1948 Všeobecná deklarace lidských

---

⁹² SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Vyd. 1. Překlad Jiří Malenovský. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 38. ISBN 80-210-1485-7.

⁹³ SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Vyd. 1. Překlad Jiří Malenovský. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 36. ISBN 80-210-1485-7.

práv, která je prvním mezinárodním dokumentem obecné povahy vyhláštějícím ucelený katalog práv. Má však pouze význam spíše pro pozdější vývoj, protože není závazná, představuje jen jakési doporučení státům včlenit do svých právních řádů hmotná práva, která jsou v ní upravena. Díky Všeobecné deklaraci byly stanoveny všeobecné standardy lidských práv, na které pak navázaly další závazné, které byly navíc doplněny i o kontrolní mechanismy.⁹⁴ Po vyhláštění Všeobecné deklarace mělo následovat přijetí závazné mezinárodní smlouvy, nakonec byla však úprava lidských práv rozdělena do dvou mezinárodních paktů, tedy do Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a do Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

V rámci OSN vzniklo velké množství mezinárodních smluv týkajících se lidskoprávního tématu. Rozlišují se od sebe zejména tím, že se zabývají pouze některými typy porušení lidských práv, nebo pouze právy určitých kategorií osob vyžadující speciální ochranu.⁹⁵

Mezi významné antidiskriminační úmluvy patří Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965)⁹⁶ a Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (1979). Obě smlouvy zřizují zvláštní výbory, které posuzují zprávy, které jsou jim pravidelně předkládány. Výbor pro odstranění rasové diskriminace může dokonce přijímat i individuální stížnosti. Díky Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání⁹⁷ byl zřízen Výbor OSN proti mučení, který také řeší pravidelné zprávy od států, přijímá jejich sdělení a zabývá se také individuálními stížnostmi. Tento Výbor může také provádět vyšetřování na území smluvní strany. Jedním z podstatných dokumentů je i Úmluva o právech dítěte⁹⁸, ve které jde převážně o nejlepší zájem dítěte. I v rámci této Úmluvy je zřízen Výbor pro práva dítěte, který vydává doporučení a posudky a posuzuje zprávy, které mu zasílají jednotlivé státy.⁹⁹ Neopomenutelný jsou Úmluva o zabránění a trestání zločinů genocida (1948)¹⁰⁰, která vymezila genocidu jako čin spáchaný s úmyslem zničit některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu a která také genocidu

---

⁹⁴ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. C.H. Beck, 2003. s. 5-6. ISBN 80-717-9398-1.

⁹⁵ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. C.H. Beck, 2003. s. 18. ISBN 80-717-9398-1.

⁹⁶ Vyhl. FMZV č. 95/1974 Sb., Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace.

⁹⁷ Vyhl. FMZV č. 143/1988 Sb., Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

⁹⁸ Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.

⁹⁹ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. C.H. Beck, 2003. s. 18-22. ISBN 80-717-9398-1.

¹⁰⁰ Vyhl. MZV č. 32/1955 Sb., o Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocida.

prohlásila za zločin dle mezinárodního práva a Mezinárodní úmluva o odstranění a trestání zločinů apartheidu (1973)¹⁰¹ přijatá s ohledem na politickou situaci v Jihoafrické republice.

V rámci OSN se problematikou lidských práv v současnosti zabývají především Třetí výbor valného shromáždění OSN, Rada OSN pro lidská práva, Úřad Vysoké komisařky OSN pro lidská práva a dále smluvní výbory OSN.¹⁰²

Rada OSN pro lidská práva

Rada pro lidská práva je jedním z nejvýznamnějších orgánů OSN a pomocným orgánem jeho Valného shromáždění. V roce 2006 nahradila Komisi pro lidská práva na základě rezoluce Valného shromáždění.

Má 47 členů, kteří jsou voleni Valným shromážděním na tři roky. Rada dohlíží na dodržování lidských práv a podává o situaci v jednotlivých zemích zprávy. Zaměřuje se mimo jiné na svobodu shromažďování a spolčování, svobodu slova, vyznání, ženská práva, práva rasových a etnických menšin a práva sexuálních menšin. Hlavním úkolem Rady je především tedy zefektivnit práci v oblasti lidských práv.

Vznik Rady je podle generálního tajemníka příležitostí OSN pro nový začátek v lidskoprávním úsilí. Předseda valného shromáždění prohlásil, že se jedná o rozhodující moment nejen pro lidská práva, ale pro postavení OSN jako celku. Vyzdvihl několik skutečností, kterými se Rada odlišuje od Komise. Rada jako přímo podřízený orgán Valnému shromáždění má vyšší status. Co se týká geografického zastoupení, oproti komisi je vyrovnanější a zasedání bude probíhat častěji.¹⁰³

Výbor pro lidská práva

Výbor pro lidská práva je orgánem nezávislých expertů, který dohlíží na dodržování Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Každý stát, který přistoupil k tomuto Paktu, předkládá pravidelně zprávy o naplňování příslušných práv.

Výbor má 18 členů. Jde o nezávislé experty, kteří jsou voleni na čtyři roky na základě své odbornosti. Členové Výboru jsou voleni členskými státy, ale nezastupují zájmy žádného z nich. Scházejí se třikrát do roka.

---

¹⁰¹ Vyhl. FMZV č. 116/1976 Sb., Mezinárodní úmluva o odstranění a trestání zločinu apartheidu.

¹⁰² Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Organizace spojených národů a lidská práva. mzv.cz. [citováno 6. 3. 2014]. Dostupné z:

https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/osn/osn_tematicky/index_2.html

¹⁰³ Informační centrum OSN v Praze. Inštituce na ochranu lidských práv – Rada pro lidská práva. osn.cz. [citováno 6. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/lidska-prava/?kap=7&subkap=34>

Výbor vydává hodnotící zprávy a mimo jiné se zabývá také stížnostmi, které mezi sebou vznášejí jednotlivé státy. Díky prvnímu opčnímu protokolu se musí také zabývat individuálními stížnostmi jednotlivců na porušování občanských a politických práv. Dále dohlíží i na naplňování Druhého opčního protokolu, který se zabývá zrušením trestu smrti.¹⁰⁴

6.2. Evropská

Evropská úprava ochrany lidských práv má jeden z nejvyspělejších systémů ochrany lidských práv a svobod na regionální úrovni. Úprava byla rozpracována Radou Evropy. Přednosti vidím zejména v mezinárodní kontrole dodržování práv. V této oblasti je evropská úprava propracovanější více než univerzální instrumenty přijaté OSN. V současné době je evropský systém tvořen dvěma základními dokumenty, a to Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a svobod¹⁰⁵ a Evropskou sociální chartou¹⁰⁶.

Rada Evropy vypracovala v roce 1950 Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, která se stala platnou až v roce 1953. Úmluva se stala prvním lidskoprávním závazným mezinárodněprávním dokumentem obecné povahy lidských práv. Obsahuje katalog politických a zároveň lidských a občanských práv. Mimo jiné v ní nalezneme procesní ustanovení, která zajišťují efektivní kontrolní mechanismus. Původně tuto kontrolu zajišťovaly tři instituce, a to Evropská komise pro lidská práva, Evropský soud pro lidská práva a Výbor ministrů Rady Evropy. Okamžikem přijetí Protokolu č. 11 se však tento systém kontroly změnil. Soudní funkce byly přeneseny na Evropský soud pro lidská práva a jeho jurisdikce se stala obligatorní, čímž došlo ke zjednodušení kontrolního systému lidských práv.¹⁰⁷

Rada Evropy

Rada Evropy je mezinárodní celoevropská organizace zajišťující spolupráci členských států zejména v oblasti podpory demokracie a ochrany lidských i sociálních práv a svobod.¹⁰⁸

---

¹⁰⁴ Informační centrum OSN v Praze. Zprávy 2007. osn.cz [citováno 6. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1309>

¹⁰⁵ Vyhl. č. 209/1992 Sb., Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod

¹⁰⁶ ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. C.H. Beck, 2003. s. 33-35. ISBN 80-717-9398-1.

¹⁰⁷ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009. s. 9-36. ISBN: 978-80-8714-621-7.

¹⁰⁸ Rada Evropy. Radaevropy.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.radaevropy.cz/>

Byla založena v květnu roku 1949 podpisem tzv. Londýnské dohody. Sídli ve francouzském Štrasburku. Radu tvoří 47 členských států včetně České republiky, která se připojila roku 1993. Členem Rady se může stát každý evropský stát zachovávající zásady právního státu a zaručující všem osobám v rámci své svrchovanosti základní lidská práva a svobody.¹⁰⁹ Cílem je vytvoření společného demokratického a právního prostoru, který zaručuje dodržování lidských práv, demokracii a respektování zákonů.

Takovéto hodnoty jsou nezbytné pro evropskou stabilitu, ekonomický růst a sociální soudržnost. Na základě těchto stanovených hodnot se Rada Evropy pokouší najít společné řešení problémů evropských států, jako jsou zejména organizovaný zločin, korupce, terorismus, klonování lidí, násilí na dětech a ženách či obchodování s lidmi.¹¹⁰

Aby mohla Rada Evropy vykonávat svoji činnost, je třeba vybírat příspěvky od členských států, díky kterým je zabezpečeno fungování. Výše příspěvku je stanovena v závislosti na velikosti populace a zdrojů každého členského státu.

Prvními orgány Rady Evropy byla Rada Evropy jako ministerský výkonný orgán a Parlamentní shromáždění jako poradní orgán, který se skládal ze zástupců parlamentů členských států.

Odbor lidských práv spolupracuje při zastupování České republiky v Radě Evropy se Stálou misí ČR při Radě Evropy ve Štrasburku. Lidskými právy a svobodami a jejich ochranou se v rámci Rady Evropy zabývají převážně Parlamentní shromáždění, Výbor ministrů, Evropský soud pro lidská práva a Komisař pro lidská práva.¹¹¹

Každý členský stát Rady Evropy je ve Výboru ministrů zastoupen svým ministrem zahraničních věcí. Ten si určí svého zástupce, který sídlí ve Štrasburku a zastupuje svou zemi. Výbor ministrů se schází pravidelně dvakrát do roka. Při setkání probíhá diskuze všech členských zemí, zároveň se doporučuje přijetí nových členů a rozhoduje se o nových smlouvách a úmluvách Rady.

Komisař je volen Parlamentním shromážděním na 6 let. Jeho úřad byl zřízen roku 1999. Jeho úkolem je preventivní ochrana lidských práv a upozorňovat na případné nedostatky. Nefunguje ale jako právní instituce, protože ochrana lidských práv je v pravomoci Evropského soudu pro lidská práva.

---

¹⁰⁹ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Rada Evropy. Mzv.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/rada_evropy/index.html

¹¹⁰ Rada Evropy. Radaevropy.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.radaevropy.cz/>

¹¹¹ Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Rada Evropy. Mzv.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/rada_evropy/index.html

Činnost Rady dále podporuje Sekretariát v čele s generálním tajemníkem, který taktéž reprezentuje Radu navenek.

Jako členové delegace České republiky nebo také jako zástupci ČR na mezinárodním fóru se státní zástupci našeho Nejvyššího státního zastupitelství aktivně podílejí na práci několika výborů Rady Evropy, a to konkrétně Výboru expertů Rady Evropy pro mediaci v trestních věcech, Výboru expertů Rady Evropy k úloze veřejné žaloby apod.¹¹²

Evropský soud pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva prošel značným vývojem. Dnes je to samostatný, nezávislý a nestranný soud regionálního typu. Byl zřízen na základě Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v 50. letech. Sídlí ve francouzském Štrasburku.

Původní systém ochrany byl složen z Komise pro lidská práva, Výboru ministrů a Soudu. Nepružnost a pomalost tohoto systému si vyžádala změnu, která přišla v podobě Protokolu č. 11¹¹³, který změnil proces ochrany lidských práv. Do té doby bylo v kompetenci Soudu vydávat konečné rozsudky, které mu byly postupovány Komisí, a Výbor ministrů přijímal stížnosti, které neměl na starosti soud a dohlížel také nad výkonem rozhodnutí. Tato pravomoc mu přísluší i dnes.

Hlavní myšlenkou Protokolu č. 11 bylo dosáhnout změny kontrolního systému tak, aby byla zvýšená účinnost ochrany lidských práv. Docházelo totiž k nárůstu stížností a začal se zvyšovat počet členských států Rady Evropy. Díky němu došlo k zásadní změně, a to že se vytvořil nový Evropský soud pro lidská práva, který nahradil Soud a Komisi. Přestože se tímto krokem podařilo rozšířit kapacitu kontrolního mechanismu, počet stížností neustále narůstal, a tak bylo třeba reformovat i tento systém. Proto byl v roce 2004 Výborem ministrů schválen a otevřen k podpisu nový Protokol č. 14, který se stane platným po ratifikaci všemi státy Úmluvy a Rady Evropy. Na základě tohoto 14. Protokolu dojde k novelizaci Protokolu č. 11.

Evropský soud pro lidská práva je jeden z největších mezinárodních soudních orgánů co do počtu soudců, protože každý smluvní stát je zastoupen jedním soudcem. Aktuální počet soudců je 45. Jsou voleni na devět let, a to bez možnosti znovuzvolení,

---

¹¹² Nejvyšší státní zastupitelství Česká republika. Rada Evropy. Nsz.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/mezinarodni-spoluprace/rada-evropy>

¹¹³ Sdělení MZV č. 243/1998 Sb., o podpisu Protokolu č. 11 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, kterými se mění kontrolní mechanismus v ní stanovený.

přičemž maximální věk soudce může být 70 let. V současnosti je soudcem za Českou republiku Aleš Pejchal. Díky novému Protokolu budou nově soudit v některých věcech i samosoudci, kterým budou k dispozici zpravodajové, na které dohlíží předseda Soudu a kteří tvoří součást kanceláře.¹¹⁴

Stížnost na porušení Úmluvy může podat buď některý smluvní stát, v tom případě se jedná o mezistátní stížnost, či každá fyzická osoba, nevládní organizace nebo skupiny osob považujících se za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou, a to je individuální stížnost. Účastníci řízení jsou zakotveni v čl. 33 a 34 Úmluvy.¹¹⁵

Podstatné je, že jednotlivec se na Evropský soud pro lidská práva nemůže obrátit se svou individuální stížností, která by směřovala vůči jiné fyzické osobě nebo soukromé právnické osobě. Je nepřipustné, aby se stát zbavil své odpovědnosti tím, že by delegoval své závazky na soukromou právnickou osobu. Již mnohokrát to bylo uvedeno v judikatuře a i Evropský soud to potvrdil ve věci Costello – Roberts v. The United Kingdom z roku 1995 č. 19 EHRR 112. Jednalo se o tělesné tresty na soukromé škole. Soud zde rozhodl, že stát má poskytovat dětem právo na vzdělání, což zahrnuje i odpovědnost za školní disciplinární systém. Pokud se s jednotlivci špatně zachází, odpovědnosti státu spadá do působnosti Úmluvy.¹¹⁶ Povinnost státu je tedy zajistit prevenci před nelidským a ponižujícím zacházením nebo tresty.¹¹⁷

Dle článku 35 Úmluvy může soud posuzovat věc až po vyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva, a to ve lhůtě 6 měsíců od přijetí konečného vnitrostátního rozhodnutí. Zda je individuální stížnost přijatelná či nikoli rozhodne tříčlenný Výbor, který ji může jednomyslně odmítnout či přijmout. Věc pak postupuje sedmičlennému Senátu, který pak rozhodne o přijatelnosti a meritu mezistátních stížností. V případě, že jde o mimořádně závažnou kauzu, může Senát postoupit věc Velkému senátu, který je složen ze 17 soudců. Rozsudek vydaný Velkým senátem je konečný, ale po vynesení rozsudku sedmičlenným Senátem mohou strany ve výjimečných případech podat do tří měsíců žádost, aby věc projednal ještě Velký senát. K tomu, aby mohla být stížnost

---

¹¹⁴ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 5., dopl. a rozš. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 108-117. ISBN 80-717-9536-4.

¹¹⁵ Vyhl. č. 209/1992 Sb., Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod.

¹¹⁶ Netherlands Institute of Human Rights. Utrecht School of Law. sim.law.uu.nl [citováno 11. 3. 2014]. Dostupné z:

<http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/Hof.nsf/233813e697620022c1256864005232b7/18382141e6cbe733c1256640004c19ff?OpenDocument>

¹¹⁷ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 5., dopl. a rozš. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, s. 119. ISBN 80-717-9536-4.

přijata, je třeba, aby bylo splněno několik základních podmínek. Kromě vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků a podání stížnosti do 6 měsíců od konečného vnitrostátního rozhodnutí, je zapotřebí, aby stížnost nepodala anonymní osoba, dále nesmí být překážka *rei iudicate*, tzn. musí jít o věc novou, která ještě nebyla Soudem projednána a v neposlední řadě nepřipustné jsou stížnosti, které jsou zjevně nepodložené nebo které odporují ustanovením Úmluvy.

Soud rozhoduje ve věci samé rozsudkem a pokud shledá porušení Úmluvy, může v tom samé rozsudku rozhodnout a přiznat stěžovateli spravedlivé zadostiučinění dle čl. 41 Úmluvy. Rozsudek má deklaratorní povahu a způsob, jakým bude vykonán, je ponechán na volbě daného státu, kterého se věc týká. Ve svém rozhodnutí soud neukládá, kromě povinnosti zaplatit poškozenému spravedlivé zadostiučinění, konkrétní chování k druhé straně. Tato deklaratorní rozhodnutí tím pádem nemohou vyvolat právní účinky, které by rušily konečné vnitrostátní rozhodnutí ve věci.¹¹⁸

Domnívám se, že díky Evropskému soudu pro lidská práva dochází ke zlepšování ochrany lidských práv a že má pozitivní vliv na právní řády členských států Rady Evropy.

6.3. Unijní

Evropská unie, jak ji známe dnes, má už poměrně dlouhou historii. Počátky evropské integrace jsou již v padesátých letech minulého století, kdy vzniklo Evropské společenství uhlí a oceli, Evropské hospodářské společenství a Euratom. Evropská unie jako taková vznikla okamžikem, kdy vstoupila v platnost Maastrichtská smlouva roku 1993.¹¹⁹ Prvotními plány evropských společenství bylo dosahování společných ekonomických cílů, vytvoření celní unie a společného trhu. Oblast lidských práv však do původních plánů nespádala. I přesto ale vznikl ucelený nezávazný katalog lidských práv, a to Listina základních práv Evropské unie. Právně závaznou součástí komunitárního práva se Listina stává až prostřednictvím odkazu v Lisabonské smlouvě. Ustanovení Listiny jsou určena zejména orgánům, institucím a jiným subjektům Evropské unie a členským státům, jež uplatňují právo EU. Jde tedy o ochranu před porušením základních práv činností institucí EU nebo implementačním aktem členského státu k unijnímu aktu. Proti porušení základního práva se může jedinec bránit žalobou

---

¹¹⁸ PROUZOVÁ, Anna. *Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení*. 5., dopl. a rozš. vyd. Praha: Linde, 2004, s. 46-61. ISBN 80-720-1500-1.

¹¹⁹ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009. s. 66. ISBN: 978-80-8714-621-7.

proti aktům, které jsou jí určeny nebo se jí bezprostředně týkají. Jde de facto o žalobu na neplatnost aktu.¹²⁰

Další možností ochrany lidských práv je podat petici k Evropskému parlamentu. Každý občan Evropské unie nebo osoba s bydlištěm v členském státě může samostatně nebo společně s jinými osobami předložit petici ve věci, která spadá do oblasti činnosti EU a osobně se jej týká. Může se jednat například o otázky životního prostředí, ochrany spotřebitelů, volný pohyb osob, zboží, kapitálu či služeb, zaměstnanosti a sociální politiky, práv evropských občanů apod. Mimo jiné může petiční právo uplatnit i společnost, organizace či sdružení sídlící v EU. O petici rozhoduje Petiční výbor Evropského parlamentu, který stanoví, zda je petice přípustná či nikoli. Pokud je petice nepřípustná, nespĺňuje některé podstatné náležitosti, to znamená není podána oprávněnou osobou, není napsána jedním z úředních jazyků EU nebo se netýká otázek spadajících do činnosti EU atd. Pokud je petice přípustná, rozhodne výbor o dalších krocích a informuje osobu, jež podala petici.¹²¹

Občané členských států nebo s trvalým bydlištěm v členském státě EU mohou podat také stížnost k evropskému veřejnému ochránci lidských práv. Stížnost mohou podat také podniky, sdružení a další subjekty s registrovaným sídlem v EU. Evropský veřejný ochránce práv šetří zejména stížnosti týkající se nesprávného úředního postupu orgánů a institucí EU, jako například Evropské komise, Rady EU a Evropského parlamentu. Provádí šetření zejména za základě stížnosti, ale může ho zahájit i z vlastní iniciativy. Ochránce práv musí být nezávislý a nestranný. Instituce evropského veřejného ochránce práv byla zřízena na základě Maastrichtské smlouvy, prakticky však funguje až od roku 1995, kdy byl zvolen poprvé.¹²²

Podle mého názoru existuje tedy mnoho možností, jak se lze bránit při porušení základních práv a svobod. V případě, že se jednotlivci nepodaří domoci se svých práv pomocí vnitrostátních prostředků, může se obrátit na některý z evropských orgánů, ať už pomocí individuální stížnosti, petice či veřejného ochránce práv.

---

¹²⁰ POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část. 5., dopl. a rozš. vyd.* Praha: C.H. Beck, 2006, s. 123-125. ISBN 80-717-9536-4.

¹²¹ Euroskop. Práva občana EU. Petiční právo. Euroskop.cz [citováno 11. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/628/sekce/peticni-pravo/>

¹²² Euroskop. Práva občana EU. Občan a Evropský ombudsman. Euroskop.cz [citováno 11. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/629/sekce/obcan-a-evropsky-ombudsman/>

7. Komparace

Pro lepší představu a pochopení základních práv a svobod bych provedla komparaci se zahraniční úpravou. K porovnání jsem zvolila Spolkovou republiku Německo. Mezi nejpodstatnější odlišnost patří bezesporu úprava základních práv, kdy v Německu jsou začleněna v Základním zákoně a u nás je pro lidská práva vyčleněn speciální právní předpis, Listina základních práv a svobod.

7.1. Historický vývoj

Obecný historický vývoj lidských práv je stejný i pro Německo až do doby francouzské revoluce, kdy se i tam základní lidská práva začala rozvíjet ve větším rozměru. Počátkem 19. století se v jihoněmeckých ústavách začaly vyvíjet katalogy lidských práv obsahující svobodu svědomí, tisku, vlastnictví nebo právo na osobní bezpečnost. Jeden z prvních obsáhlých katalogů liberálních svobod obsahovala tzv. Frankfurtská říšská ústava, přijatá roku 1849 Frankfurtským národním shromážděním. Dalším významným dokumentem byla roku 1850 oktrojovaná pruská ústava, která však neobsahovala přirozená, nezadatelná a nezcizitelná práva, ale práva, která stát poskytuje při svém liberálnějším vývoji. Za zmínku stojí jistě i Ústava německé říše, která vznikla roku 1871 na návrh Otto von Bismarcka. Ta však sama o sobě neobsahovala žádný katalog lidských práv, což bylo ale omluveno tím, že ústavy členských států spolku i říše obsahují dostatečnou ochranu lidských práv. Po německé revoluci, pádu monarchie a konci 1. světové války vznikla Výmarská ústava, která je jednou z nejzásadnějších lidskoprávních dokumentů Spolkové republiky Německo. Vznikla roku 1919. Obsahovala rozsáhlý katalog základních práv ve 46 člancích, ve kterých byla zaručena mimo liberálních svobod také práva sociální.

Podle mého názoru se lidská práva vyvíjela mnohem více na našem území. Svědčí o tom už jen množství vydaných dokumentů. V průběhu 19. a 20. století u nás vyšlo několik ústav¹²³ a lidskoprávních dokumentů, počínaje Obecným občanským zákoníkem (1811). Zlomovým okamžikem vývoje a ochrany lidských práv v Německu se stala 2. světová válka, kde docházelo k násilí, krutému a nelidskému zacházení a vyvražďování. Po těchto všech hrůzách se demokratická společnost shodla, že je třeba vytvořit systém opatření a kontrolních mechanismů, které budou takovým situacím

---

¹²³ Dubnová Ústava (1848), Březnová Ústava (1849), Únorová Ústava (1861), Prosincová Ústava (1867)

zabraňovat a předcházet. První takovou vlašťovkou se stal Základní zákon, který postavil základní práva¹²⁴ před všechna ostatní práva.

7.2. Právní úprava

Právní úprava základních práv ve Spolkové republice Německo je poměrně jednoduchá. Dodnes je účinný jejich Základní zákon¹²⁵ z roku 1949. Na rozdíl od Výmarské ústavy byla projevena snaha lidská práva v Základním zákoně co nejvíce konkretizovat. Výmarská ústava obsahovala ustanovení, která byla závazná pouze částečně a zbytek představoval jen jakýsi program pro zákonodárnou moc, potřebný k provedení podrobnějších zákonných úprav. Právě tento problém představoval značné komplikace, které vyřešil Základní zákon, ve kterém mají základní práva výrazně posílenou pozici. Proto je také nalezneme hned v úvodní části. Zákonodárce tím chtěl vyjádřit zásadní roli těchto práv a zároveň jim přiřknul jakousi organizační roli ve vztahu k dalším ustanovením.

Vedle Základního zákona jsou základní práva a svobody dále upravena v zemských ústavách a podstatnými zdroji je hlavně judikatura, právo evropské a mezinárodní. Český právní řád pro tato práva a svobody vyčlenil samostatný dokument, a to Listinu základních práv a svobod, ale úpravu částečně nalezneme i v naší Ústavě ČR.

Základní zákon je možno členit jak podle obsahových, tak podle formálních kritérií. Co se týká formální struktury, je tvořena Preambulí a 11 hlavami tvořenými 146 články. V obsahové struktuře lze nalézt dělení a pojmenování jednotlivých hlav. Jsou jimi Základní práva, Spolek a země, Spolkový sněm, Spolková rada, Spolkový prezident, Spolková vláda, Zákonodárství Spolku, Provádění spolkových zákonů a spolková správa, Organizace soudnictví, Finance, Přejícná a závěrečná ustanovení. Normy, která Základní zákon obsahu, lze také rozlišovat ještě na normy upravující lidská práva a na normy organizace státu, přičemž tyto normy lze dále dělit na úpravu institucionální a funkční.

Prvních pět článků zakotvuje nedotknutelnost důstojnosti člověka, rozvoj osobnosti, právo na život, tělesnou nedotknutelnost, rovnost pohlaví, svobodu vyznání, svobodu projevu mínění a umění, vědy, bádání a vyučování. Následujících šest článků upravuje postavení manželství a rodiny, školství, shromažďovací právo, právo vytváření spolků a společností, listovní, poštovní a telekomunikační tajemství či svobodu pohybu. Článek

---

¹²⁴ Právo na život, osobní svobodu, svoboda pohybu, svoboda myšlení, ...

¹²⁵ Základní zákon SRN

12 pojednává o svobodné volbě povolání je rozšířen článkem 12a, který se týká branné povinnosti. Další tři články upravují nedotknutelnost obydlí, vlastnické a dědické právo. Článek 16 vymezuje německou státní příslušnost a stejně tak jako článek 12, je rozšířen o článek 16a o právu azylu. Podstatný se mi zdá hlavně článek 17, který zaručuje právo kohokoliv obracet se s prosbami či stížnostmi na příslušné orgány. Pro nás trochu specifický je článek 18, který říká: „ *kdo zneužívá svobody projevu mínění, zejména tisku (čl. 5 odst. 11), svobody učení (čl. 5 odst. 3), svobody shromažďovací (čl. 8), svobody spolčovací (čl. 9), tajemství listovního, poštovního a telekomunikačního (čl. 10), vlastnictví (čl. 14) nebo azylu (čl. 16 odst. 2) k boji proti svobodnému demokratickému zřízení, pozbývá tato základní práva. Pozbytí a jeho rozsah vyslovuje spolkový ústavní soud.*“¹²⁶

Naše Listina základních práv a svobod tím, že je to samostatný dokument zabývající se lidskými právy, má jednodušší členění. Co se týká formální stránky, je členěna na Preambuli a 6 hlav, ve kterých je 44 článků. Hlava první popisuje obecná ustanovení týkající se lidských práv. Hlava druhá obsahuje katalog základních lidských práv a svobod a je členěna na dva oddíly. První se týká základních lidských práv a svobod a druhý pojednává o politických právech. Třetí hlava se zabývá právy národnostních a etnických menšin. Hlava čtvrtá rozebírá hospodářská, sociální a kulturní práva a poslední hlava nám zaručuje právo na soudní a jinou právní ochranu.¹²⁷

7.3. Ochrana

I v Německu je kladen velký důraz na dodržování a ochranu základních práv. Tato práva totiž chrání jednotlivce před státem. Nemůžou být jen tak odňata a každý, komu se zdá, že jsou jeho základní práva ohrožena, se může domáhat jejich ochrany u Spolkového ústavního soudu. Jak už bylo řečeno, základní práva jsou státem garantovaná práva a svobody, které poskytují jednotlivci ochranu vůči státu. Jsou závazná vůči státní moci, čímž se myslí legislativa (Spolkový sněm a zemské sněmy), soudnictví a exekutiva (úřady, policie). V případě kolize spolkového práva se zemským právem má přednost právo spolkové.¹²⁸

Nejvyšší kontrolní orgán, který dohlíží nad dodržováním základních práv a svobod je tedy Spolkový ústavní soud a občané se také mohou obracet na ústavní soudy jednotlivých spolkových zemí. Každý, kdo tvrdí, že byl na svých základních právech

¹²⁶ Základní zákon SRN, čl. 18

¹²⁷ Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.

¹²⁸ Základní zákon SRN, čl. 31

veřejnou mocí zkrácen, se může obrátit na ústavní soud s ústavní stížností. Zjednodušeně řečeno, pokud jednotlivec neuspěje u ústavního soudu dané spolkové země, může se odvolat ke Spolkovému ústavnímu soudu. V České republice se při porušení základních práv a svobod lze obrátit pouze k Ústavnímu soudu ve formě ústavní stížnosti, nebo prostřednictvím veřejného ochránce práv. Institut veřejného ochránce práv má však v Německu poněkud jiný význam. Roli veřejného ochránce práv tam zastupuje speciální ochranný orgán, který zřizuje Spolkový sněm za účelem ochrany základních práv a svobod. Tento speciální orgán se nazývá Zmocněnec pro kontrolu branných sil a jeho hlavním úkolem je dohled nad porušováním základních práv vojáků.

V případě, že k ochraně nepostačují vnitrostátní prostředky, může se jednotlivec domoci svých práv prostřednictvím evropské a mezinárodní ochrany, která už je pro všechny státy stejná.

8. Závěr

Hlavním cílem mojí práce bylo provést stručný rozbor lidských práv, rozebrat vývoj jejich pojetí, nastínit jejich ochranu a porovnat je se zahraničím.

Vzhledem k tomu, že lidská práva je velice široký pojem a terminologie poněkud nejasná, moje první kroky směřovaly k jeho vymezení. Došla jsem k závěru, že pojem lidských práv je mnohem širší než pojem základních práv. Co se týká pojetí, přikláníme se jak k přirozenoprávní, tak k pozitivistické teorii. Lidská práva vychází především z přirozenoprávní teorie, která je chápána jako práva a svobody náležející každému jednotlivci z podstaty jeho existence jako lidské bytosti, která není závislá na státu a vůli jakéhokoli subjektu. Neméně důležitá je však i pozitivistická teorie, která vychází z názoru, že pouze z reálných zákonů vycházejí reálná práva, kdežto z imaginárních zákonů jako jsou např. zákony přírody, vycházejí pouze imaginární práva. Lidská práva jsou v českém právním řádu zakotvena v Ústavě, Listině základních práv a svobod a v mezinárodních smlouvách dle článku 10 Ústavy. V Listině jsou rozdělena do několika skupin pro lepší přehled.

Jak už jsem v práci několikrát uvedla, lidská práva a svobody prošla dlouhým vývojem, který úzce souvisí s historickými událostmi. Proces rozvoje byl nelehký a velkou měrou byl ovlivněn náboženskými, sociálními, etnickými i kulturními vlivy. Své kořeny mají již v řecké filozofii a křesťanské nauce. Po 1. světové válce se začal klást větší důraz na právní zajištění lidských práv na vnitrostátní, ale také mezinárodní úrovni. Toto opatření se však týkalo pouze některých oblastí, jako ochrany menšin, postavení dětí a žen, otroctví či pracovních podmínek. Teprve až po 2. světové válce došlo k největšímu rozvoji úpravy základních lidských práv a svobod na mezinárodní úrovni, což bylo reakcí na masové porušování lidských práv v nacistickém Německu. Po založení Evropské unie nabyl velký význam i evropský systém ochrany lidských práv, který je dnes na velmi vyspělé úrovni.

V otázce vnitrostátní ochrany lidských práv má prioritní postavení Ústavní soud, jehož úkolem je kontrola ústavnosti a rozhodování o ústavních stížnostech. Pokud dojde k vyčerpání všech dostupných opravných prostředků, nabízí se zde ještě možnost ústavní stížnosti, která představuje speciální procesní prostředek ochrany ústavně zaručených práv a svobod. Jedním ze zvláštních prostředků ochrany je ještě veřejný ochránce práv. Je to institut, díky kterému se můžeme domoci svých práv.

Základní práva a svobody jsou kromě vnitrostátní úrovně garantována i na mezinárodním poli. Rozebírala jsem jak obecnou evropskou úpravu, tak unijní, a došla jsem k závěru, že nejpropracovanější systém mezinárodní kontroly a ochrany zajišťuje Rada Evropy a její instrument Evropská úmluva o ochraně lidských práv. Neopomenutelnou institucí je Evropský soud pro lidská práva, který je jeden z největších mezinárodních soudních orgánů a řeší jak mezistátní, tak individuální stížnosti.

Ve své práci jsem uvedla nespočet dokumentů, úmluv či katalogů zabývajících se lidskými právy počínaje Magnou Chartou Libertatum, Všeobecnou deklarací lidských práv, až po Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv, Mezinárodní pakty či naši Listinu základních práv a svobod. Ve všech těchto pramenech najdeme úpravu nebo ochranu základních práv.

Shrnu - li všechny informace, které jsem v průběhu vytváření práce zjistila, řekla bych, že ačkoli se lidská práva neustále vyvíjí, již dnes je jejich úprava a ochrana na velmi vyspělé úrovni a každý, komu se zdá, že byla jeho práva porušena, má mnoho možností, jak se domoci nápravy, a to jak na vnitrostátním, tak na mezinárodním poli. Každý český občan, který se domnívá, že je ochrana lidských práv na našem území nedostatečná, by si měl uvědomit, jak trpí někteří lidé v jiných částech světa, kde jsou lidská práva stále masivně porušována.

Resumé

This thesis treats of the basic human rights and freedoms in the Czech Republic. In general, the aim of this work was a brief analysis of human rights as well as their development of conception, the thesis also covers their protection and makes a comparison of the situation both here and abroad.

According to jurisprudence, the human rights are subjective rights of a public character that always pertains to a definite subject, namely to a human being from his nativity to the fatality. However, there have been many other definitions determining the human rights. In addition to the previous statement, they are considered to be claims of people in relation to the state or warrants of individuals to require a certain sort of official behaviour, particularly non-interference to the rights of men or their defence.

The human rights and freedom passed through evolution that is closely connected to the context of historical events.

The process of evolution was very complicated and it was primarily shaped by religious, social, ethnical and cultural influences.

To sum up all the information which I have gathered during the creative process of my work, I would say that although human rights develop constantly, their adjustment and protection are already on a very sufficient level today and everyone who claims that his rights were infringed has many options how to get a remedy, both in national and international context. Every Czech who assumes that the protection of human rights in our territory is insufficient should consider the situation of people in many other parts of world where the human rights and related laws have been broken massively.

Prameny

Literatura

1. BLAHOŽ, Josef. *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2005. ISBN 80-735-7073-4.
2. ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2009. 161 s. ISBN: 978-80-8714-621-7.
3. FILIP, Jan. *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*. Vyd. 2., dopl. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 458 s. ISBN 80-210-2592-1.
4. FILIP, Jan, Jan SVATONĚ a Josef ZIMEK. *Základy státovědy*. 3. opr. a zkrác. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 264 s. ISBN 80-210-3023-2.
5. FLEGL, Vladimír. *Ústavní a mezinárodní ochrana lidských práv*. vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 1997, 292 s. ISBN 80-717-9125-3.
6. HUBÁLKOVÁ, Eva. *Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika*. 3. rozš. vyd. Praha: Linde Praha, 2003, 743 s. ISBN 80-720-1417-X.
7. JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Vilém KNOLL a Alena RUNDOVÁ. *Mezínky českých právních dějin*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 215 s. ISBN 978-807-3802-516.
8. KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, ISBN 80-864-7390-2.
9. KLÍMA, Karel et al. *Encyklopedie ústavního práva*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-295-2.
10. KLÍMA, Karel et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. Vyd. 1. Plzeň: ASPI, 2005, 1019 s. ISBN 80-868-9844-X.
11. KLÍMA, Karel et al. *Státověda*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 415 p. ISBN 80-868-9898-9.

12. KOMÁRKOVÁ, Božena. *Původ a význam lidských práv*. 1. knižní vyd. ve Švýcarsku: Cramerius, 1986, 154 p. ISBN 38-577-0088-2.
13. KREJČÍ, Oskar. *Lidská práva. Právní rádce*. 1998, č. 2, s. 33. ISSN 1210-4817.
14. MALENOVSKÝ, J. *Nové demokratické státy Evropy a 14. protokol: Klikatá, ale správná cesta k adjustaci desynchronizovaného mechanismu*. Právník, 2003, č. 6. s. 601-646
15. PIKNA, Bohumil. *Evropský prostor svobody, bezpečnosti a práva (prizmatem Lisabonské smlouvy)*. 3. rozš. vyd. Praha: Linde, 2012, 435 s. ISBN 978-80-7201-889-5.
16. POTOČNÝ, Miroslav a Jan ONDŘEJ. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 5., dopl. a rozš. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, 511 s. ISBN 80-717-9536-4.
17. PROUZOVÁ, Anna. *Evropský soud pro lidská práva: organizace, pravomoci a řízení*. 5., dopl. a rozš. vyd. Praha: Linde, 2004, ISBN 80-720-1500-1.
18. SCHELLE, Karel, Marta KADLECOVÁ, Renata VESELÁ, Eduard VLČEK, Ladislav VOJÁČEK a Michaela ŽIDLICKÁ. *Právní dějiny*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 1134 s. ISBN 978-807-3800-437.
19. SLÁDEČEK, Vladimír. *Ústavní soudnictví*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 1999, 142 s. ISBN 80-717-9289-6.
20. SUDRE, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Vyd. 1. Překlad Jiří Malenovský. Brno: Masarykova univerzita, 1997, 364 s. ISBN 80-210-1485-7.
21. ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Ústavní stížnost*. 3. aktualiz. a přeprac. vyd. Praha: Linde, 2005. ISBN 80-720-1569-9.
22. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2008. 255 s. ISBN 978-807-2017-102.
23. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Ochrana lidských práv podle Evropské úmluvy. EMP*. 2002, č. 5-6, s. 16-17. ISSN 1210-3977.
24. ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. C.H. Beck, 2003. 150 s. ISBN 80-717-9398-1.

25. TROJAN, Jakub S. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2002. 255 p. ISBN 80-729-8044-0.
26. VEVERKA, Vladimír, Jiří BOGUSZAK a Jiří ČAPEK. *Základy teorie práva a právní filozofie*. Vyd. 1. Praha: Codex, 1996, ISBN 80-859-6306-X.
27. VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Vilém KNOLL. *České právní dějiny*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, ISBN 978-807-3801-274.

Právní předpisy

1. Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů.
2. Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
3. Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
6. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
7. Sdělení MZV č. 209/1992 Sb., o Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.
8. Zákon č. 283/1993 Sb., o Státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.
9. Zákon č. 85/1996 Sb., o Advokacii, ve znění pozdějších předpisů.
10. Zákon č. 358/1992 Sb., Notářský řád, ve znění pozdějších předpisů.
11. Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.
12. Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.
13. Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.
14. Vyhl. FMZV č. 95/1974 Sb., Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace.

15. Vyhl. MZV č. 32/1955 Sb., o Úmluvě o zabránění a trestání zločinu genocidia.
16. Vyhl. FMZV č. 143/1988 Sb., Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.
17. Vyhl. FMZV č. 116/1976 Sb., Mezinárodní úmluva o odstranění a trestání zločinu apartheidu.
18. Vyhl. č. 209/1992 Sb., Evropská úmluva o ochraně lidských práv a svobod.
19. Sdělení MZV č. 243/1998 Sb., o podpisu Protokolu č. 11 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, kterými se mění kontrolní mechanismus v ní stanovený.
20. Základní zákon SRN

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu ze dne 15. 4. 2003, sp. zn. I. ÚS 752/02
2. Nález Ústavního soudu ze dne 17. 5. 1994, č. 42/1994

Elektronické zdroje

1. Rada Evropy. Encyklopedie. [online]. [cit. 2014-02-20]. Dostupné z: <http://www.evropa2045.cz/hra/napoveda.php?kategorie=5&tema=133>
2. Vláda, zprávy: plnění mezinárodních smluv. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Vláda.cz [citováno 20. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-obcanskych-a-politicky-pravech-19851/>
3. Vláda, zprávy: plnění mezinárodních smluv. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Vláda.cz [citováno 20. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/mezinarodni-pakt-o-hospodarskyh--socialnich-a-kulturnich-pravech-19856/>
4. Vláda České republiky, Rada vlády pro lidská práva. vlada.cz [citováno 27. 2. 2014]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/rlp-uvod-17537/>

5. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Organizace spojených národů a lidská práva. mzv.cz. [citováno 6. 3. 2014]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/osn/osn_tematiky/index_2.html
6. Informační centrum OSN v Praze. Inštituce na ochranu lidských práv – Rada pro lidská práva. osn.cz. [citováno 6. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/lidska-prava/?kap=7&subkap=34>
7. Informační centrum OSN v Praze. Zprávy 2007. osn.cz [citováno 6. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1309>
8. Rada Evropy. Radaevropy.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.radaevropy.cz/>
9. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Rada Evropy. Mzv.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/rada_evropy/index.html
10. Rada Evropy. Radaevropy.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.radaevropy.cz/>
11. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Rada Evropy. Mzv.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/rada_evropy/index.html
12. Nejvyšší státní zastupitelství Česká republika. Rada Evropy. Nsz.cz [citováno 7. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/mezinarodni-spoluprace/rada-evropy>
13. Netherlands Institute of Human Rights. Utrecht School of Law. sim.law.uu.nl [citováno 11. 3. 2014]. Dostupné z: <http://sim.law.uu.nl/SIM/CaseLaw/Hof.nsf/233813e697620022c1256864005232b7/18382141e6cbe733c1256640004c19ff?OpenDocument>

14. Euroskop. Práva občana EU. Petiční právo. Euroskop.cz [citováno 11. 3. 2014].

Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/628/sekce/peticni-pravo/>

15. Euroskop. Práva občana EU. Občan a Evropský ombudsman. Euroskop.cz [citováno

11. 3. 2014]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/629/sekce/obcan-a-evropsky-ombudsman/>